

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální patologie a sociologie

**Rodinné vztahy v kontextu výkonu trestu odnětí
svobody**
Bakalářská práce

Autor: Martina Szikorová

Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální patologie a prevence

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Tereza Raszková

Zadání bakalářské práce

Autor: Martina Szikorová

Studium: P14P0506

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální patologie a prevence

Název bakalářské práce: **Rodinné vztahy v kontextu výkonu trestu odnětí svobody**

Název bakalářské práce AJ: Family relationships in the context of Imprisonment

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se v teoretické části soustřeďuje na základní pojmy jako je rodina, výkon trestu odnětí svobody a zacházení s vězněnými osobami. Zabývá se vztahy mezi jedincem ve výkonu trestu odnětí svobody a jeho rodinou, rovněž i rolí rodiny v jeho reedukaci (resocializaci). Hlavním cílem práce je prozkoumat vliv vztahů s rodinou na vězněného ve výkonu trestu a následně v jeho resocializaci. V empirické části práce se využívají kvalitativní metody.

FOUCAULT, Michel. Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení. Překlad Čestmír Pelikán. Praha: Dauphin, 2000. 427 s. Studie; sv. 10. ISBN 80-86019-96-9. I. Možný, Sociologie rodiny. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002 - 250 s. ISBN 80-86429-05-9 JANDOUREK, Jan. Sociologický slovník. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. 285 s. ISBN 978-80-7367-269-0. JŮZL, Miloslav a kol. Sociální pedagogika v penitenciární praxi. Brno: Institut mezioborových studií, 2014. 207 s. ISBN 978-80-88010-00-5. MEZNÍK, Jiří, KALVODOVÁ, Věra a KUČHTA, Josef. Základy penologie. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 74 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; č. 132. ISBN 80-210-1248-X. MOŽNÝ, Ivo. Sociologie rodiny. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 251 s. ISBN 80-85850-75-3. SOCHŮREK, Jan. Kapitoly z penologie. II. díl, Teorie a praxe zacházení s vězněnými. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 77 s. ISBN 978-80-7372-204-3

Garantující pracoviště: Katedra sociální patologie a sociologie,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Tereza Raszková

Oponent: PhDr. Jan Hubert

Datum zadání závěrečné práce: 5.1.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením Mgr. et Mgr. Terezy Raszkové samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 26. 4. 2017

Podpis

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala Mgr. et. Mgr. Tereze Raszkové za odborné vedení a přínosné rady, Probační a mediační službě v Nymburce za spolupráci a poskytnutí klientů k výzkumu a svojí rodině za trpělivost a podporu při psaní této bakalářské práce.

Anotace

SZIKOROVÁ, Martina. *Rodinné vztahy v kontextu výkonu trestu odnětí svobody*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017. 59 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se primárně zabývá rodinnými vztahy jedince, který se nachází ve výkonu trestu odnětí svobody. Přibližuje dopady odsouzení člena rodiny na jeho nejbližší, i způsoby, jakými rodina ovlivňuje odsouzené a její roli v jejich následné resocializaci. V bakalářské práci jsou dále definovány i obecné náležitosti dané problematiky, jako např. základní pojmy týkající se rodiny, výkonu trestu odnětí svobody, nápravy odsouzených a trestání. Empirická část práce je tvořena kvalitativním výzkumem. Výzkumné šetření probíhá formou rozhovorů s vězni propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody, kteří docházejí na dohled do střediska Probační a mediační služby.

Klíčová slova: rodina, rodinné vztahy, odsouzené osoby, výkon trestu odnětí svobody

Annotation

SZIKOROVÁ, Martina. *Family relationships in the context of Imprisonment*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2017. 59 p. Bachelor thesis.

Bachelor thesis is primarily focused on family relationships of an individual, who has been sentenced to imprisonment. It clarifies an impact of imprisonment on the immediate family members, likewise a way how family influences a convict and what is its role in the subsequent resocialization. In the thesis are further off defined general requirements of the overall problematics, such as basic terminology related to family, imprisonment, rehabilitation and punishment of convicts. The empirical part of the thesis consists of a qualitative research. The survey has been carried out through interviews with prisoners released from imprisonment who attend the supervision to the Probation and Mediation Service.

Keywords: family, family relationships, convicts, imprisonment

Obsah

Úvod	8
1 Vymezení základních pojmů.....	9
1.1 Rodina.....	9
1.2 Socializace	12
1.3 Resocializace, reedukace, reintegrace	13
1.4 Prizonizace.....	15
2 Výkon trestu odnětí svobody	17
2.1 Zacházení s vězněnými osobami	19
2.2 Diferenciace věznic	21
3 Trest a jeho funkce.....	24
3.1 Vývoj trestání.....	24
3.2 Účel a funkce trestu	28
4 Vliv uvěznění na rodinu.....	30
5 Vliv rodiny na vězněného	33
6 Vlastní výzkumné šetření a jeho výsledky	37
Závěr.....	46
Seznam použitých zdrojů	47
Seznam dalších zdrojů.....	50
Seznam příloh.....	51

Úvod

Téma rodinné vztahy v kontextu výkonu trestu odnětí svobody jsem si zvolila po absolvování praxe v Probační a mediační službě, kde jsem byla v každodenním kontaktu s životními příběhy jednotlivých lidí, kteří opustili výkon trestu odnětí svobody. Osudy některých jedinců byly velmi zajímavé, proto jsem se rozhodla, že se o problematice rodinných vztahů odsouzených chci dozvědět více. V současné době se klade čím dál větší důraz na to, aby uvězněné osoby měly přístup k většímu počtu aktivit, žily v lepším vězeňském prostředí a také rozvíjely vztahy s rodinou po dobu, kterou stráví ve výkonu trestu odnětí svobody. Proto si myslím, že téma rodinného působení po celý čas nápravného procesu odsouzených, je velice aktuální.

Uvedenou problematikou se podrobně zabývá např. Hála (2017), Raszková a Hoferková (2014), Jůzl (2014) a Černíková (2008). Bakalářská práce se ve své úvodní části zabývá definováním obecných pojmů, které souvisí s rodinou, jejím rozdělením, socializací jedince a jeho nápravným procesem. Dále vymezují charakteristiku věznic jako nápravných zařízení a jejich diferenciaci. Je zde uveden obecný pohled na trest a jeho postavení v průběhu vývojových etap člověka. Stěžejní část mé bakalářské práce tvoří kapitoly, kde je podrobně uveden vliv uvěznění na členy rodiny, na možnost výskytu rizikového chování u dětí v souvislosti s uvězněním jednoho z rodičů, ale také na působení rodiny na odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody a následně v jeho resocializaci po propuštění. Výzkumné šetření je prováděno formou rozhovorů s bývalými vězni, kteří jsou propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody a docházejí na dohled do střediska Probační a mediační služby.

Hlavním cílem práce je prozkoumat vliv vztahů s rodinou na odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody a následně při jejich resocializaci po propuštění. Proto jsem si zvolila osoby již propuštěné z výkonu trestu, abych mohla lépe zmapovat situaci, zda rodina odsouzeného po propuštění přijala zpět nebo se od něho distancovala. Jedním z dílčích cílů je zjistit působení odsouzení na rodinu nebo výskyt rizikového chování u dětí, kteří mají jednoho z rodičů ve výkonu trestu. Práce je určena zejména pro pracovníky věznic a Probační a mediační služby, aby viděli, že v jejich profesi je důležité klást hlavní důraz na rodinu odsouzených. Uvedené informace a data jsou aktuální k měsíci dubnu roku 2017.

1 Vymezení základních pojmů

V úvodní kapitole se nejprve zaměřuji na upřesnění základních pojmů k problematice rodiny a výkonu trestu, kterou poté budu využívat v celé bakalářské práci.

1.1 Rodina

Teorií o rodině a jejich odborných dělení existuje celá řada. Pro potřeby mé bakalářské práce jsem si vybrala následující rozdělení a definice.

Jandourek uvádí, že rodina je „*forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti. Další znaky toho co je rodina, jsou sociokulturně podmíněny. Patří k nim společné bydlení, příslušnost ke společné příbuzenské linii, společná produkce a konzumování statků atd. Funkcemi rodiny jsou reprodukce lidského rodu a výchova potomstva. Mnohé funkce od počátku novověku rodina postupně předává státním a dalším institucím, což vede k určité krizi rodiny, patrně např. na vysoké míře rozvodovosti. I nadále však rodina zůstává důležitým prostředím socializace, intimity a sociální podpory.*“ (Jandourek, 2007, str. 206)

„*V nejširším vymezení může být rodina definována jako institucionální zajištění lidské reprodukce, legitimní v dané společnosti.*“ (Možný, 2002, str. 99)
„*Přes všechny problémy a peripetie, kterými rodina ve svém historickém vývoji prošla, zůstává nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí i pro dospělého člověka, natož pro dítě. Je nezastupitelná při předávání hodnot z generace na generaci, funguje jako nejvýznamnější socializační činitel. Stojí na počátku rozvoje osobnosti a má možnost ho v rozhodující fázi ovlivňovat.*“ (Kraus, 2008, str. 79)

Z těchto tří základních definic vyplývá, že rodina je primárně základním socializačním činitelem a plní funkce, které jsou pro fungování naší společnosti zásadní, zejména reprodukce. Jedná se tedy o skupinu lidí, kteří jsou spojeni příbuzenskými vztahy a v nejužší rodině také společným obydlím. Rodina je tedy nejdůležitější podstata fungování jednotlivce i celé společnosti.

Giddens rozděluje rodinu podle velikosti na nukleární a rozšířenou. Nukleární rodinou se rozumí dvougenerační rodina složená z manžela, manželky a jejich vlastních nebo adoptovaných dětí, kteří obývají společnou domácnost. Rozšířená rodina se vyznačuje tím, že společnou domácnost sdílejí nejen manželé a jejich děti,

ale také další příbuzní. Mezi další příbuzné můžeme zařadit například prarodiče, tety, strýce, synovce, neteře apod. Dominují zde spíše příbuzenské vztahy, které odsouvají manželské vztahy až na druhou kolej. V nukleární rodině je tomu naopak. (Giddens, 1999)

Podle Mišíkové již v dnešní době není manželství hlavním znakem rodiny. Pokud některý z manželů zemře nebo dojde k rozvodu partnerů, nezaniká rodina, ale pouze manželství. Rodina pouze změní svoji podobu z rodiny úplné na rodinu neúplnou. Úplná rodina je charakterizována klasickým vzorovým modelem, který tvoří rodiče a jejich děti, kteří žijí společně v domácnosti. Neúplná rodina je poté tvořena dítětem nebo dětmi, kteří žijí pouze s jedním z rodičů. (Mišíková, 2003)

V dnešní době se neúplná rodina stává čím dál větším fenoménem. O jejím vlivu na děti a celkově na podstatu rodiny budeme hovořit v pozdější kapitole, protože právě kvůli nástupu jednoho z rodičů do výkonu trestu odnětí svobody vznikají neúplné rodiny. Pro potřeby méj bakalářské práce budeme pracovat hlavně s nukleární a neúplnou rodinou.

Rodina jako celek zastává určité funkce, které se od ní očekávají. Podle Krause se dělí následovně:

- A) Biologicko-reprodukční funkce rodiny má význam jak pro rodinu, tak i pro celou společnost. Právě společnost potřebuje pro svoji stabilitu a rozvoj kvalitní reprodukční základnu, kterou právě rodiny poskytují. V minulých letech jsme mohli pozorovat menší počet narozených dětí. Můžeme jmenovat hned několik důvodů, proč tomu tak bylo. Dítě bývá často překážka v kariéerním růstu obou rodičů, proto často oddalují příchod dítěte nebo o něm vůbec neuvažují. Dalším z důvodů může být také finanční náročnost dítěte. Rodiny s nižšími příjmy si často mohou dovolit pouze omezený počet dětí nebo vůbec žádné. Dalším z problémů je, že se ženy stávají matkami v čím dál vyšším věku, proto mají méně dětí za svoje produkční období. Z těchto důvodů není v dnešní době podstata této funkce už tolik naplňována, jako tomu bývalo dříve. V posledních letech už ale začíná dětí zase přibývat a problém se pomalu začíná řešit sám.
- B) Sociálně-ekonomická funkce rodiny zahrnuje řadu aspektů. Rodina je ve společnosti považována jako důležitý ekonomický prvek. Členové rodiny jsou spotřebiteli a zároveň vykonávají i nějaké povolání, proto se zapojují do výrobní i nevýrobní sféry ve společnosti. Někdy však dochází k poruchám

ekonomické funkce, což se projevuje nezaměstnaností, hmotnými nedostatky některých rodin a také zvyšováním životních nákladů.

- C) Ochranná funkce (zaopatřovací, pečovatelská) je založena na zajišťování životních potřeb (biologických, zdravotních a hygienických) celé rodiny, nejen dětí. Před rokem 1989 tuto funkci do značné míry zajišťoval stát (důchodové a nemocenské pojištění, očkování, povinné preventivní prohlídky apod.). Po roce 1990 je do této části také více začleněna rodina např. propouštění nemocných do domácí péče, finanční spoluúčast na zdravotní péči atd.
- D) V socializačně-výchovné funkci má rodina nejdůležitější roli, protože je u dětí hlavním činitelem primární socializace, kdy učí dítě přizpůsobovat se životu, osvojovat si základní návyky a chování v běžné společnosti. V dnešní době ale značně působí i mladší generace na tu starší např. v zacházení s moderními technologiemi. Občas tuto funkci ale rodina nesprávně přesouvá na školu a očekává nápravu svých chyb.
- E) Rodina by měla zajišťovat rekreaci, zábavu a relaxaci. Aktivita jsou důležité nejen pro odpočinek, ale i stmelují rodinu dohromady. Největší význam mají pro děti a jejich vývoj. Jak rodina plní tuto funkci, se projevuje na zájmových aktivitách jednotlivých členů rodiny, zda jezdí společně na dovolené a výlety a jestli tráví svůj volný čas společně nebo každý zvlášť.
- F) Emocionální funkce rodiny je velmi podstatná a nenahraditelná. Zajišťuje dětem a ostatním členům pocit bezpečí, jistoty, lásky, sounáležitosti a potřebné citové zázemí, která žádná instituce člověku nevytvoří. V dnešní době ale dochází k problémům, kdy rodina z důvodu vysoké rozvodovosti a zaneprázdněnosti nenaplnuje všechna očekávání, která by v rámci emocionální funkce plnit měla. (Kraus, 2008)

Jiné členění uvádí Dunovský, který ve svém dělení člení rodinu z hlediska plnění funkcí na:

- A) Funkční rodinu, která plní všechny funkce jak má a je v ní zajištěn správný vývoj jedince.
- B) Problémovou rodinu, kde se vyskytují poruchy některých nebo dokonce všech funkcí. Rodina je ale schopna tyto problémy řešit nebo je nějakým způsobem kompenzovat.

- C) Dysfunkční rodinu, ve které se vyskytují vážné poruchy funkcí rodiny. Poruchy ohrožují nejen rodinu, ale hlavně dítě a jeho vývoj. Rodina už není schopna řešit problémy sama, proto potřebuje zásah odborníka. Občas dochází dokonce k odebrání dítěte z rodiny.
- D) Afunkční rodinu, u které už nedochází k plnění žádných základních funkcí. Významně škodí dítěti v jeho rozvoji nebo ho může dokonce ohrožovat v existenci. Dochází zde téměř vždy k odebrání dítěte z péče, protože to je jediné možné řešení problémů. (Dunovský, 1986 In Kraus, 2015)

1.2 Socializace

Socializace hraje v životě každého jedince důležitou roli. Už jen tím, že nás provází celým životem a musíme se učit stále novým věcem, ale také dává základ chování naší osobnosti a prakticky celé společnosti.

„Proces, kterým se jedinec začleňuje do sociální skupiny, přičemž si osvojuje normy ve skupině panující, její hodnoty, učí se sociálním rolím spojeným s určitými pozicemi a dalším dovednostem a schopnostem. Pokud jedinec pociťuje osvojené způsoby chování, postoje a představy jako svoje vlastní a samozřejmě jsou tzv. internalizovány. Těžiště procesu socializace leží v dětství a mládí a jeho výsledkem je vytvoření sociálního já, sociální identity, sociokulturní osobnosti. Jedna z nejdůležitějších fází, totiž socializace v povolání, se ovšem odehrává až na konci mládí. Jako socializaci lze označit i každé začleňování do nové skupiny, takže socializace trvá vlastně celý život.“ (Jandourek, 2007. str. 220)

Dle Mařádka socializace u jedince probíhá v průběhu celého života. Jedná se o začleňování jedince do společnosti. Socializaci označuje jako souhrn procesů vzájemné interakce, které probíhají mezi člověkem a společností. Jedinec si pomocí sociálního učení osvojuje různé dovednosti, které potom využívá k interakci se skupinou. Nejdůležitější roli v socializaci hraje rodina, vrstevníci, škola a masmédiá. V případě, že je socializace neúspěšná, je třeba se pokusit o resocializaci. (Mařádek, 2005)

„Proces socializace, sociálního učení a výchovy je osvojováním návyků, vědomostí, dovedností a pravidel, která jsou nezbytná pro život každého člověka ve společnosti, k zastávání nejrůznějších sociálních funkcí a rolí. Směřuje v první řadě

k tomu, aby každý přijal za své hodnoty v dané společnosti uznávané a jim odpovídající systém sociálních norem, pravidel a vzorců chování. “ (Urbanová, 2006, str. 49)

Montoussé a Renouard uvádějí, že hlavními socializačními činiteli jsou zejména rodina, škola, vrstevnické skupiny, ale i podniky, státní správa a masmédiá. Jedinec si v průběhu socializace osvojuje určité kulturní vzorce typické pro danou společnost jako např. hodnoty, jazyk, normy a sociální role. Během procesu tyto vzorce nejen poznává, ale také si je osvojuje (zvnitřňuje). Cílem je tedy, aby se jedinec sám chtěl chovat tak, jak to požadují sociální normy. Hlavní podstatou socializace je tedy sociální učení. (Montoussé, Renouard, 2005)

1.3 Resocializace, reedukace, reintegrace

V této kapitole vymezím rozdíl mezi resocializací, reedukací a reintegrací. Všechny tyto složky mají nápravný charakter a slouží ve výkonu trestu odnětí svobody (VTOS) k efektivní změně chování u odsouzených.

Resocializace

„Snaha znovu zapojit do života jedince, který už kdysi socializačním procesem prošel a z nějakého důvodu byl z daného společenství vyřazen. Děje se tak např. po vstupu do nové životní fáze (adolescence, stáří, nové zaměstnání, invalidita kvůli tělesnému nebo duševnímu postižení, emigrace), po propuštění z výkonu trestu nebo výchovného zařízení. Jedinec může s procesem resocializace souhlasit nebo mu záměrně odporovat, v čemž hraje velkou roli vliv a otevřenost nového prostředí a vazby na prostředí staré.“ (Jandourek, 2007, str. 204)

Mařádek uvádí, že resocializace je dlouhodobý a složitý proces, pomocí kterého se jedinec zbavuje špatných původních vzorců chování a přijímá vzorce nové. Jedná se o nápravu, převýchovu a změnu narušené socializace u jedince. Ve vězeňských podmínkách ji označujeme jako penitenciární resocializaci. K plnění nápravně výchovných cílů se využívají programy zacházení vězňených osob. Nejzákladnějším cílem resocializace je změna celé osobnosti vězně, aby dokázal své chování vést pozitivním společenským směrem. Ne ve všech případech se to ale podaří, proto je snaha dosáhnout alespoň menších změn jako je např. změna reakcí, hodnot postojů a některých vlastností. (Mařádek, 2005)

Černíková a Sedláček podotýkají, že socializace je často narušena již v dětství a dospívání. Pokud se u odsouzených podaří toto krizové období určit, odborníci poté mohou s jedincem efektivněji pracovat a resocializace může být úspěšná. U recidivistů je resocializace komplikovaná a zdlouhavá, často i vůbec nerealizovatelná. Recidivisté mají kriminální návyky, postoje a myšlení silně zažitá a je velmi obtížné jejich postoje změnit. Proto se resocializace zaměřuje spíše na účelné a systematické změny v menším rozsahu. (Černíková, Sedláček, 2002)

Jak tedy jednoduše shrnuje Raszková a Hoferková: „*Resocializace je tedy chápána jako opětovná socializace, která probíhá u člověka propuštěného z dlouhodobé vězeňské (ústavní, nemocniční) péče. Jedná se o proces zbavování se původních vzorců chování a přejímání vzorců nových.*“ (Raszková, Hoferková, 2014 str. 6)

Reedukace

Reedukace je vymezena jako „*snaha pomocí pedagogických metod rozvinout nevyvinuté osobnostní vlastnosti či je pozměnit společensky žádoucím způsobem.*“ (Hartl, Hartlová, 2000, str. 501)

Dle Mařádka je reedukace proces, pomocí kterého dosahujeme nápravně výchovných cílů. Jinak se dá označit také slovem převýchova. Jedná se o méně složité působení, než je např. resocializace nebo reintegrace. Ve vězeňských podmínkách můžeme hovořit o převýchově jedinců, u kterých byla výchova nedostatečná nebo špatná. Při tomto procesu je snaha rozvinout nevyvinuté osobnostní vlastnosti a pozměnit je společensky žádoucím způsobem pomocí pedagogických prostředků a metod. Ne vždy platí stejná pravidla jako pro převýchovu. Na starých základech se musí vybudovat zcela nové návyky, což je mnohem obtížnější. Převychovatel musí být trpělivý, odolný vůči neúspěchu, vykonávat tvrdou práci a nenechat se odradit zklamáním, protože reedukace je velmi zdlouhavý a náročný proces. (Mařádek, 2003)

Černíková a Sedláček uvádějí, že: „*Penitenciární reedukace je regulativním, renovujícím a korektivním výchovným procesem, během něhož dochází v myšlení a vědomí odsouzeného a za jeho plné spoluúčasti a odpovědnosti k zásadnímu, vnímavému, cílevědomému negování a sebereflexnímu popření blokových souborů všech životních momentů, které můžeme souhrnně označit jako bariérní, dysfunkční a nevyhovné.*“ (Černíková, Sedláček, 2002, str. 101)

Reintegrace

Reintegrace je proces, při kterém se snažíme znovu zařadit jedince do sociální skupiny, ze které se kvůli výkonu trestu odnětí svobody vyřadil. Je úzce spojena s resocializací. Může ale nastat situace, že skupina už o jedince z důvodu páchaní kriminální činnosti nemá zájem nebo naopak zájem má, ale přivedla by ho zpět ke kriminálnímu jednání. Jedná se tedy o jakýsi začarovaný kruh, který musí jedinec řešit. Pro něj je nejlepší rozbít vazby s původní zločineckou skupinou a integrovat se do skupiny jiné. (Mařádek, 2003)

Černíková a Sedláček se podrobně zabývají nápravou a znovuzacheňováním odsouzených zpět do společnosti. Tvrdí, že reintegrace je proces systémový a dlouhodobý, dá se říci dokonce celoživotní. Není omezen pouze na čas strávený ve VTOS. *„Reintegraci lze definovat jako proces, završující výchovné funkce trestu ve smyslu efektivního, účelného a trvalého znovu spojení všech dosud kriminalitou silně narušených a desorganizovaných vztahů, vazeb, struktur a procesů sociálních, mravních, psychických, povahových a osobnostních.“* (Černíková, Sedláček, 2002, str. 102)

1.4 Prizonizace

„Prizonizace je proces zvýšené adaptace na život ve vězeňských podmínkách. Je to proces, který podstatně snižuje, až anuluje pravděpodobnost readaptace a reintegrace odsouzeného do společnosti po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Proces prizonizace má dvě složky: institucionalizaci a ideologizaci.“ (Lewicki, Paryzek, Waligóra, 1971, str. 22 In Černíková, Makariusová, 1996, str. 92)

Mezník a kolektiv uvádí, že v procesu prizonizace si vězeň osvojuje hodnoty, zvyky a celou vězeňskou kulturu. Tato skutečnost může později působit velké problémy při integraci do běžné společnosti. Jedinec je totiž plně ztotožněn se životem ve vězení a podmínky běžného života jsou pro něj nezvladatelné. Prizonizace také působí negativně při úspěšném plnění programů zacházení. Vězni se snaží působit dojem, že plní vše jak mají, ale přitom na ně vnitřně tyto aktivity vůbec nepůsobí. Pojem prizonizace přinesl americký sociolog Donald Clammer. (Mezník., Kalvodová, Kuchta, 1995)

Institucionalizace

„Institucionalizace je výsledek adaptace na přísný a vysoce organizovaný život ve vězení.“ (Černíková a kol., 2008, str. 119) Černíková dále uvádí, že této formě podlehne většina vězňů. Typickým znakem je předstíraná poslušnost. U vězňů se oslabuje schopnost života mimo vězeňské prostředí, vyhovuje jim řád a zázemí dané instituce. (Černíková a kol., 2008)

Ideologizace

„Ideologizace je proces přizpůsobování se normám, hodnotám, názorům a postojům, které se vytvářejí v neformálních skupinách odsouzených, přizpůsobení se vězeňské subkultuře, která má desocializační charakter.“ (Sochůrek, 2007, str. 52)

Podle Černíkové a kol. u vězňů ze začátku dochází k neochotné akceptaci daných hodnot a norem, později ale přichází ztotožnění se s danými normami tzv. ideologizace. Nepostihuje tak značnou část vězňů jako institucionalizace. Hlavní roli hraje zejména délka trestu, prostředí ostatních vězňů a pracovní zařazení. Někteří se s tím ztotožňují pouze z důvodu, aby nevybočovali z řady. (Černíková a kol., 2008)

2 Výkon trestu odnětí svobody

Výkon trestu odnětí svobody právně upravuje Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a dále také Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb. řád výkonu trestu odnětí svobody.

„Do výkonu trestu odnětí svobody (dále jen VTOS) může být odsouzený přijat na základě pravomocného a vykonatelného rozhodnutí soudu a nařízení VTOS nebo také na základě výzvy soudu k nastoupení VTOS anebo příkazu k dodání odsouzeného do VTOS.“ (Černíková a kol., 2008, str. 96)

Podle Nedorosta má výkon trestu zajišťovat hlavně ochranu společnosti před pachateli trestných činů. Ve věznicích se stále objevuje nevraživost jako typický znak vztahu mezi odsouzenými a pracovníky Vězeňské služby, a to hlavně z důvodu postavení těchto dvou subjektů. Objevují se již mnohem častěji snahy o individuální přístup k odsouzeným, ale někteří dozorcí stále ještě razí tzv. starou školu a chovají se k odsouzeným netolerantně. Výkon trestu odnětí svobody je prováděn buď v samostatném oddělní vazební věznici, nebo ve věznici. Odsouzení jsou do těchto typů zařízení rozdělení dle nařízení soudu. (Nedorost, 1995)

Diferenciační skupiny odsouzených

Jak uvádí Bajcura, ve věznici existuje vnitřní diferenciací vězňů, kteří tvoří skupiny s podobnými zájmy, profesí, charakterem nebo stupněm narušení. Odsouzení ze stejných skupin spolu většinou sdílejí i ubytovnu a pracoviště. Toto rozdělení se nazývá klasifikace a je předpokladem pro individuální práci s odsouzenými. (Bajcura, 1999)

Raszková a Hoferková používají rozdělení, které se nazývá seriace. Tento typ dělení je založen na základních aspektech, jako je např. pohlaví, věk, zdravotní stav nebo počet uvěznění a měl by mít za cíl zabránit nežádoucím kontaktům mezi jednotlivými odsouzenými. Jako další typ uvádějí dělení na tři prostupné skupiny vnitřní diferenciací, které mají sloužit k lepšímu chování odsouzených. Měl by zde fungovat individuální přístup. Do 1. prostupné skupiny řadíme odsouzené, kteří se chovají v souladu s pravidly, plní řádně a aktivně stanovený program zacházení, aktivně spolupracují s vězeňským personálem, jsou samostatní v řešení rodinných, osobních a sociálních problémů. Za dobré chování získávají různé odměny. Ve 2. prostupné diferenciační skupině se nachází každý nově příchozí do věznice.

Záleží na jeho chování, zda postoupí výš nebo spadne dolů. Případně sem mohou spadnout odsouzení z 1. skupiny, kteří neplnili program zacházení, jak měli nebo porušili nějaká pravidla. Ve 3. prostupné skupině najdeme problémové jedince, kteří opakovaně porušují pravidla a dostávají za ně kázeňské tresty. (Vnitřní řád věznice Pardubice In Raszková, Hoferková, 2013)

Nástupní oddělení

Dle Raszkové a Hoferkové nastupuje odsouzený nejprve na přijímací oddělení. Zde je po dobu přibližně jednoho týdne a podstupuje vstupní lékařskou prohlídku, je seznámen s právy a povinnostmi, s vnitřním řádem ve věznici a také řádem výkonu trestu odnětí svobody. Poté je přeřazen již do konkrétní věznice, kde bude vykonávat svůj trest. Je zde snaha umístit odsouzeného do věznice co nejbližší k jeho rodině, ale ne vždy to kapacity zařízení dovolí. Tam je odsouzený umístěn na nástupní oddělení, kde tráví přibližně dva týdny. Odsouzený zde přichází do kontaktu s odborníky jako je např. sociální pracovník, psycholog, speciální pedagog, vychovatel a další. Každý s ním sepíše zprávu, ze které je potom sestavena komplexní zpráva a sestaven program zacházení. Poté je odsouzený přiřazen ke konkrétnímu vychovateli na přidělené oddělení. (Raszková, Hoferková, 2013)

Výstupní oddělení

Raszková a Hoferková charakterizují výstupní oddělení jako místo, kam by měli být umístěni odsouzení, kterým zbývá 6 měsíců do propuštění a jsou ve výkonu trestu odnětí svobody více jak 3 roky. Mohou sem být ale umístěni také ti odsouzení, kteří mají kratší trest než 3 roky, ale chybí jim sociální zázemí a je potřeba je patřičně připravit na návrat do běžného života. Hlavním posláním výstupního oddělení je co nejefektivněji připravit odsouzené na život na svobodě, jak po teoretické stránce, tak i po té praktické. V den propuštění je odsouzenému vystavena lékařská zpráva, potvrzení o propuštění a navráceny všechny jeho osobní věci a doklady. K propouštění odsouzených dochází vždy mezi 8 až 16 hodinou. (Raszková, Hoferková, 2013)

2.1 Zacházení s vězněnými osobami

Mařádek vysvětluje pojem zacházení následujícím způsobem: „*Jde o pojem běžný ve vězeňství světových demokracií. V českém vězeňství se začal frekventovaně používat až po roce 1989. Konkrétně je zacházení s vězni všechno to, co děláme ve vězeňských zařízeních, abychom naplnili účel výkonu vazby a účel výkonu trestu odnětí svobody a přitom jim neuškodili. To znamená, abychom alespoň nezhoršili stav jejich osobnosti a také stav jejich zdraví tělesného i duševního. Zacházení by též nemělo zhoršit sociální vazby mezi vězněm a jeho rodinou a nejbližším sociálním prostředím.*“ (Mařádek, 2005, str. 125)

Podle Černíkové a Sedláčka Evropská vězeňská pravidla stanovují neobecnější principy a přístupy, které jsou v zacházení s odsouzenými aplikovány. Kladou velký důraz na etické normy a zejména na individuální přístup k odsouzeným. Striktně vylučují jakoukoliv diskriminaci na základě barvy pleti, národnosti, sexuální orientace, náboženského vyznání apod. (Černíková, Sedláček, 2002)

„*Program zacházení se chápe jako základní forma cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného, který má trest delší než 3 měsíce. Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr.*“ (Mařádek, 2005, str. 76)

Raszková a Hoferková uvádějí, že program zacházení se vytváří podle komplexní zprávy o odsouzeném, která se skládá z jednotlivých posudků odborníků (psychologa, sociálního pracovníka, vychovatele, lékaře) o odsouzeném a systém dle posudků vyhodnotí nejvhodnější program zacházení. Programy zacházení se skládají z následujících složek: pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciální výchovné aktivity, zájmové aktivity a oblast utváření vnějších vztahů.

Pracovní aktivity se skládají ze zaměstnávání, z práce potřebné k zajištění provozu věznice a z pracovní terapie. Zaměstnání mohou být téměř všichni odsouzení, výjimku tvoří odsouzení s věkem nad 65 let, plně invalidní nebo ti, kterým to zdravotní stav nedovoluje. Odsouzené zařazuje do pracovní skupiny ředitel věznice

nebo pověřená osoba. Dalším typem pracovních aktivit je práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice. Zaměstnavatelem je přímo věznice a odsouzení zajišťují práce, které jsou potřebné jako např. kuchař, elektrikář, zedník, uklízeči v prostorách věznice apod. Posledním typem jsou pracovní terapie. Jedná se o 21 hodinový program týdně, kde odsouzení vykonávají různé manuální práce jako např. kreslení, vyšívání, keramika atd. Při výběru se bere ohled na vzdělání a praxi v oboru, na motivaci pracovat, na zdravotní stav, délku trestu a osobnost odsouzeného. Pokud byl odsouzený zařazen do práce a je k tomu zdravotně způsobilý, má povinnost pracovat. Odsouzení mohou pracovat pod státem nebo u soukromníků a práce probíhá buď na vnitřním nebo vnějším pracovišti.

Vzdělávací aktivity tvoří tři složky. První je vzdělávání organizované nebo realizované středním odborným učilištěm (učební obor, základní škola, všeobecné vzdělávací a jiné kurzy). Střední odborné učiliště Vězeňské služby České republiky má sídlo v Praze a výuka probíhá ve školských vzdělávacích střediscích, které mají věznice Pardubice, Opava, Světlá nad Sázavou, Valdice, Plzeň, Rýnovice, Všehrady a Kuřim. Nabízí akreditované studijní obory a neakreditované vzdělávací kurzy. Rozsah vzdělávacího programu je 21 hodin za týden. Jsou sem zařazeni odsouzení, kteří nejsou v pracovních aktivitách. Vzdělání je možné si dokončit také po propuštění na svobodu a z dokladů o vzdělání není patrné, že byly získány ve výkonu trestu odnětí svobody. Dále v rámci vzdělávacích aktivit je nabízeno vzdělávání realizované či kontrolované pracovníky oddělení výkonu trestu a vzdělávání v korespondenčních kurzech a v síti základních, středních vyšších odborných či vysokých škol ČR.

Speciálně výchovné aktivity jsou zaměřeny na terapeutickou práci s odsouzenými. Provádí je skupina odborníků, ale bohužel nejsou tolik efektivní v poměru k vynaloženému úsilí. Terapeutický program má časovou dotaci 21 hodin týdně. Opět sem řadíme odsouzené, kteří nejsou umístěni do zaměstnání. Tyto aktivity vedou především vychovatelé – terapeuti. Jsou pořádány individuální nebo skupinové terapie. Program má jasně vymezenou strukturu. Mezi speciálně výchovné aktivity řadíme sociálně - právní poradenství, pedagogické poradenství, psychologické poradenství a činnosti terapeutických skupin. Můžeme uvést jednotlivé aktivity jako např. arteterapie a výtvarné techniky, muzikoterapie, dramaterapie, meditace, skupinová terapie drogově závislých, alkoholiků a gamblerů, terapeutická skupina předvýstupního oddělení, ergoterapie, keramická dílna apod.

Zájmové aktivity jsou pořádány individuální nebo skupinovou formou pod vedením odborných pracovníků (vychovatelů, sociálních pedagogů, terapeutů a speciálních pedagogů). Aktivity rozvíjejí schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených, aby byl naplněn účel výkonu trestu odnětí svobody (VTOS). Můžeme zde jmenovat např. šachy, sportovní aktivity, rukodělné práce, jazykové kroužky apod.

Poslední částí jsou aktivity pořádané v oblasti utváření vnějších vztahů. Jedná se o aktivity, které odsouzené učí soběstačnosti a připravují je na život po opuštění VTOS. Velmi důležitý význam mají zejména pro sociálně slabší jedince a pro odsouzené s delším trestem. Na těchto aktivitách se s odsouzenými podílí zejména sociální pracovník. Starají se o udržení a posílení pozitivních vazeb se svými blízkými pomocí dopisování, uspořádání a vyřizování sociálních podmínek života po propuštění, vyřizování základních dokladů, navazování kontaktů s charitativními organizacemi, získání základních dokladů před skončením výkonu trestu a spolupráci s Probační a mediační službou. (Raszková, Hoferková, 2014)

2.2 Diferenciace věznic

Raszková a Hoferková uvádějí, že podle vnější diferenciace v současné době rozlišujeme v České republice 4 typy věznic, a to věznice s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. Profilace věznice se stanovuje na základě zajištění bezpečnosti věznice, míře vnější ostrahy a způsobu realizování programů zacházení. (Raszková, Hoferková, 2013)

„Zařazení odsouzeného do určitého typu věznice je provedeno na základě rozhodnutí soudu a je součástí rozsudku, kterým se odsouzenému ukládá výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody. Jedná se o tzv. vnější – soudní diferenciaci, která se prioritně opírá o trestněprávní kvalifikaci, na základě které se dospělí odsouzení zařazují do jednotlivých typů věznic.“ (Černíková V. a kol., 2008, str. 95)

Jak uvádí Mařádek, soud může v průběhu výkonu trestu odnětí svobody odsouzenému typ věznice změnit. V případě dobrého chování může být odsouzený přeřazen do věznice mírnějšího typu a naopak odsouzený s problematickým chováním nebo při spáchání dalšího trestného činu ve vězení může být přeřazen do věznice s vyšším stupněm ostrahy. (Mařádek, 2003)

„Ve věznicích s dohledem a dozorem nejsou užívány žádné speciální stavebně technické prostředky ani ozbrojené strážě. Kontrolou a dohledem jsou pověřeni vychovatelé a ve věznicích s dozorem též dozorcí. Ve věznicích s ostrahou a zvýšenou ostrahou jsou používány speciální stavebně technické prostředky a ozbrojené strážě.“
(Mezník a kol., 1996, str. 22-23)

Věznice s dohledem

Mezník a kol. vymezují věznice s dohledem jako nejmírnější typ věznice. Nejčastěji zde jsou odsouzení, kteří spáchali trestný čin z nedbalosti a jsou prvotrestaní. Odsouzení se v areálu věznice mohou ve většině případů pohybovat bez omezení. Nepochází k uzamykání ubytoven, kde vězni žijí. Většina odsouzených pracuje mimo areál věznice bez dohledu pracovníků z vězeňské služby. Vězni mohou nosit své vlastní oblečení, když nejsou na pracovišti. Ve volném čase je vězňům umožněn i volný pohyb mimo areál věznice např. na bohoslužby, sportovní aktivity apod. Mohou chodit sami nebo případně pod dohledem pracovníka Vězeňské služby. Odsouzení mohou přijímat balíčky 1x za 2 týdny, návštěvy bez dozoru pracovníka Vězeňské služby 1x týdně a 1x za 2 týdny je možné povolit návštěvu mimo areál věznice až na 48 hodin. (Mezník a kol., 1996)

Věznice s dozorem

Jak uvádí Mezník a kol. ve věznicích s dozorem je z větší části také volný pohyb, ale ubytovny se na noc zamykají, aby byli vězni pod dohledem. Práce probíhá ve většině případů na pracovištích, kde nejsou vězni pod přímým dohledem pracovníků Vězeňské služby. Někteří z nich pracují a v areálu věznice a někteří na nestřežených pracovištích mimo areál. Ve volném čase je možné organizovat akce mimo areál věznice pod dozorem pracovníka Vězeňské služby. Vlastní oděv mohou vězni nosit ve volném čase, zejména v době návštěv. Balíček má povoleno obdržet odsouzený 1x za měsíc, návštěvy 1x za 2 týdny a 1x za měsíc má odsouzený možnost obdržet povolení od ředitele věznice na návštěvu mimo areál věznice až na 24 hodin. (Mezník a kol., 1996)

Věznice s ostrahou

Sochůrek vymezuje věznici s ostrahou jako typ zařízení, kam jsou umístováni odsouzení, kterým byl uložen trest za úmyslný trestný čin nebo trestný čin z nedbalosti, ale nesplňují podmínky pro zařazení do jiného typu věznice. Odsouzení mají pohyb ve věznici povolený pouze pod dozorem pracovníků Vězeňské služby. V době spánku jsou uzamykáni na ložnicích. Výjimečně jim může být povolen pohyb v prostorách věznice v rámci plnění pracovních aktivit. Jinak práce vězňů probíhá buď na střežených pracovištích mimo areál věznice, nebo právě přímo v areálu. Návštěvy probíhají v prostorech k tomu určeným pod dozorem pracovníků Vězeňské služby. 1x za 2 měsíce může být ředitelem věznice udělena návštěva mimo areál věznice bez dozoru pracovníků. Různé akce, které jsou pořádány pro odsouzené v areálu nebo mimo areál věznice jsou vždy pod dozorem pracovníků Vězeňské služby. Přijetí balíčku je povoleno 1x za 2 měsíce. (Sochůrek, 2007)

Věznice se zvýšenou ostrahou

Dále Sochůrek popisuje poslední typ věznice a to věznici se zvýšenou ostrahou. Jedná se u nás o nejpřísněji střežený typ zařízení. V těchto věznicích jsou umístěni odsouzení na doživotí, nebezpeční recidivisté, odsouzení za zvlášť závažné trestné činy nebo ti, kteří za posledních 5 let uprchli z vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody. Vězni se musí pohybovat jedině pod dozorem pracovníků Vězeňské služby. Jsou uzamykáni na celách a není jim povolen volný pohyb v žádných prostorech. Pracovní činnost probíhá buď přímo na celách, nebo na speciálně střežených pracovištích. Návštěvy probíhají za přítomnosti příslušníků Vězeňské služby, žádné výjimky se nepovolují. Probíhají 1x za 6 týdnů a balíček je povolen přijmout 1x za 3 měsíce. (Sochůrek, 2007)

Dělení je uváděno ke konci roku 2016, kdy ještě platí dělení na 4 typy věznic. Od 1. 10. 2017 vejde v platnost novela zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, podle kterého se věznici budou dělit už pouze na 2 typy. (Glogar, online)

3 Trest a jeho funkce

Trest se ve společnosti objevuje už od jejího počátku. Lidé se vždy chovali nežádoucím způsobem, což nebylo ve společnosti přijímáno kladně, takže poté musela být zavedena nějaká odplata jako ponaučení pro ostatní členy společnosti.

„V celospolečenském (sociálním) kontextu je trest používán jako významný obranný mechanismus před chováním, které porušuje zavedené sociální konvence, pravidla nebo normy, tedy i delikventním jednáním, přičemž systém trestů je vymezen právem.“ (Sochůrek, 2007, str. 18)

„Negativní nebo nepříjemné důsledky pro aktéra určitého chování nebo jednání. Trest bývá vynášen legitimní autoritou nebo momentálním držitelem moci.“ (Jandourek, 2007, str. 261)

3.1 Vývoj trestání

V následující podkapitole je uveden vývoj trestání v jednotlivých etapách lidstva, jak se měnil pohled na pachatele, na spáchané trestné činy a také na věznice a jejich funkce.

Starověk

Dle Černíkové se ve starověku trest užíval k odstrašení a razila se teorie „oko za oko, zub za zub“. Odsouzený, tedy dostal trest, jakým sám napadl oběť. Používaly se také tresty talonického charakteru, kde odplata sloužila pouze jako symbol. Od 2. století před naším letopočtem docházelo také k majetkovému odškodnění poškozených. Poté přicházeli tresty, které určovala státní autorita. Jednalo se zejména o tresty mrzačící a trest smrti. Užívalo se i otroctví jako forma splátky dluhu nebo jako trest. Z dob římského impéria se objevují rozsáhlé zmínky o používání věznic. Používal se i trest smrti vyhladověním. (Černíková, 2008)

Středověk

Jak uvádí Sochůrek, ve středověku hrálo podstatnou roli náboženství. Na zločince se nahlíželo z přístupu náboženských dogmat a podstatné bylo porušení božích přikázání. Tresty měly hlavní funkci zastrašení a odplaty a byly často velmi kruté a nepřiměřené. Společenské postavení pachatele hrálo významnou roli v udělení trestu. K přiznání se používalo mučení. Odsouzení se často přiznali i k věcem,

keré nespáchali, jen aby mučení skončilo. Byl používán hlavně trest smrti (stětí, oběšení, upálení, zahrabání zaživa, čtvrcení, lámání v kole, naražení na kůl apod.), dále tresty mrzačící (useknutí ruky, oslepení, vytržení jazyka atd.). Poslední nejčastějším typem trestu byly tresty difamující (zneuct'ující). Sem patří zejména pranýř a vypalování potupných znamení. Trest formou vyhnanství se objevoval už od Římské říše, ve středověku už se tak často neobjevoval a jeho podoba by mírně oslabena na institut psance. Těmto lidem nesmělo být poskytování jídlo, přístřeší a byl s nimi zakázán jakýkoliv kontakt. Nucené práce (galeje) byly často trestem doživotním a mnoho odsouzených zde také zemřelo na vyčerpání a nedostatek jídla. Existovaly různé typy vězení. Do domácího vězení byli uvězněni převážně šlechtici, dále se používaly věznice církevní, vojenská a inkviziční. Právě inkviziční věznice měly výhradní právo k mučení vězňů, aby se přiznali k praktikování čarodějnictví. V době středověku chybělo výchovné působení a vhodné zacházení s vězni. (Sochůrek, 2007)

„Rozžhavili síru, ale oheň byl tak chabý, že byla popálena jen kůže na hřbetě ruky, a ještě velmi málo. Poté popravčí, rukávy vykasané až ponad lokty, uchopil ocelové kleště, jež vyrobeny jsou právě pro takový případ, okolo jedné a půl stopy dlouhé, sevřel jimi nejprve lýtko pravé nohy, pak stehno, dále dvě svalnaté části paže, poté prsa. Tento popravčí, třebaže silný a robustní, musel vynaložit mnoho úsilí na to, aby odtrhl kusy masa, které sevřel v kleštích dvakrát či třikrát na stejném místě, zakroutil s nimi a to, co vytrhl, tvořilo na každém místě ránu o velikosti šestilibrového dukátu. Damiens, který velice křičel, aniž by se však přitom rouhal, zvedl po tomto trhání kleštěmi hlavu a pohlédl na sebe; týž popravčí pak ponořil železnou lžici do hrnce s oním lektvarem, zcela vroucím, který lil hojně do každé rány. Následně byl Damiens připoután k lanům vedoucím k postrojům určeným k zapřažení koní, načež do nich byli koně zapřaženi každý k jednomu údu podél stehen, nohou a paží.“ (Foucault, 2000, str. 34)

Osvícenství

Černíková a Sedláček uvádějí, že v osvícenství dochází k humanizaci trestu a trestání. Thomas More kritizoval nepřiměřenost některých trestů vzhledem k jejich společenské nebezpečnosti. Charles Louis Montesquieu byl právník a filozof a jeden z průkopníků humanizace trestání. Prosadil nezávislost soudců, zásadu proporcionality mezi trestem a trestným činem a potřebu výchovné funkce trestu.

Důležitou podstatou je právo na život. Cessare Beccaria napsal díl „O zločinech a trestech“ a prosazoval zásadu proporcionality a zákonnosti. Proporcionalita znamená úměrnost mezi nebezpečností trestného činu a trestu. Josef II. roku 1781 vydal Všeobecný zákoník o zločinech a trestech, kde zrušil mučení, mrzačící tresty a trest smrti nahradil nucenými pracemi. Na instituci vězení už začíná být pohlíženo jako na možnost převýchovy pachatele. (Černíková, Sedláček, 2002)

Novodobé pojetí a vznik penologických systémů

Jak popisuje Černíková se Sedláčkem, v novodobém pojetí trestání se klade hlavní důraz na izolaci nebezpečných jedinců od zbytku společnosti. Došlo k nárůstu poznatků a zkušeností s ukládáním výkonu trestu odnětí svobody, a proto vznikla penologie jako samostatná věda o výkonu trestu. S tím začaly vznikat také penologické systémy, které upravovaly zásady a postupy používané při výkonu trestu odnětí svobody. V průběhu 18. a 19. století vznikly průběžně čtyři penologické systémy.

Prvním byl Pensylvánský systém jinak také označovaný jako izolační. Vznikl v USA, konkrétně ve Philadelphii. Jednalo se o vězení ve tvaru hvězdice, kde byli odsouzení zcela izolováni. Každý odsouzený byl umístěn do samostatné cely, kde mohl pouze číst Bibli a přemýšlet nad svým činem. Vězni měli pomocí úplné izolace od ostatních docílit nápravy pomocí vnitřního sebepoznání a výčitek svědomí. Tento systém měl bohužel spíše negativní účinky na vězně, proto se často sebeпоškozovali nebo páchali sebevraždy.

Dalším typem byl Auburnský systém neboli systém mlčení. Pochází také z USA a byl zaveden v Auburnské věznici ve státě New York. Izolace vězňů probíhala pouze přes noc. Přes den se vězni sdružovali v pracovních dílnách, kde ale museli neustále mlčet. V případě porušení následoval tvrdý tělesný trest.

Třetím typem byl systém smíšený, jinak také ženevský. Jednalo se o kombinaci systému mlčení a izolace a pár dalších prvků. Docházelo zde k diferenciaci vězňů podle vnějších znaků např. podle věku, délky trestu, úrovně vzdělání, atd. Vězni byli podle závažnosti jejich činu rozděleni do čtyř kategorií. Všude se muselo mlčet. V případě zlepšení chování mohl být odsouzený přemístěn do kategorie s nižším stupněm závažnosti. Do smíšených systémů můžeme také řadit Obermayerovský systém, který byl založen na přísném dozoru, neustálé práci, personál se snažil působit na vězně pozitivně a vězni byli vzděláváni, aby se naučili chovat čestně. Posledním

typem byly progresivní penologické systémy, které byly založené na možnosti postupu z horších skupin do skupin lepších na základě chování vězňů.

U progresivních systémů rozlišujeme anglický a irský systém. U anglického v nejhorším stupni byli vězni 9 měsíců v samovazbě, kde měli zpytovat svědomí. V druhém stupni už vězni společně pracovali. Byl věnován čas i profesní přípravě, kterou by mohli využít po propuštění. V nejnižším stupni mohl být vězňům za dobré chování trest odpuštěn, a to konkrétně po jeho 3/4. Irský systém měl také tři přístupné stupně. Nebyl tolik přísný jako anglický. V nejhorším stupni vězni dostávali omezené množství jídla a pracovali na svých celách. Ve druhém stupni pracovali společně, většinou venku, ale spali na oddělených celách. Poslední, nejmírnější, stupeň byl v duchu volného režimu. Za práci dostávali odměnu, nebyli nijak izolováni a dozorcí neměli zbraně. (Černíková, Sedláček, 2002)

Vývoj na Českém území od roku 1918 až po současnost

Jak popisuje Raszková a Hoferková, za První republiky Československá republika převzala vězeňský systém z dob monarchie. Byla snaha o zkvalitnění vězeňských podmínek a předpisů. Na práci s vězni se podíleli učitelé, lékaři, duchovní a dobrovolné spolky. Trest smrti zrušen nebyl, ale používal se velmi výjimečně. V této době byl významnou osobou JUDr. Emil Lány. Působil na Ministerstvu spravedlnosti a spravoval vězeňství. Poznatky ze zahraničí se snažil aplikovat i u nás. Zasloužil se zejména o zlepšení podmínek věznic. V době Protektorátu Čechy a Morava, se užívali zejména věznice pracovní a koncentrační tábory. Trest smrti se využíval velmi hojně, nejčastěji ve věznici Praha – Pankrác. V letech 1945 – 1955 vznikl velký soubor táborů nucených prací. Toto období bylo významné zejména vznikem Sboru uniformované vězeňské stráže, která zajišťovala pořádek v justičních budovách a ve výkonu vazby. Totalitní režim pronásledoval a trestal lidi z důvodů rasové, náboženské, politické příslušnosti a názorové odlišnosti. K tomu právě využíval zdejší systém věznic a často i právě zmiňovaný trest smrti. Období od roku 1965 do roku 1989 bylo významné tím, že byl vydán zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, který se řídil Standardem minimálních pravidel pro zacházení s vězni, které vydalo v roce 1957 OSN. Podmínky ve vězení se tedy zlepšily. Vězni byli řazeni do nápravně výchovných skupin, podle závažnosti jejich trestného činu. Značná změna k lepšímu byla provedena i v profesní přípravě pracovníků

ve vězeňství. Každý musel absolvovat tříměsíční kurz ve vzdělávacím středisku. (Raszková, Hoferková, 2013)

3.2 Účel a funkce trestu

„Hlavním účelem trestu je účinná ochrana společnosti.“ (Sochůrek, 2007, str. 19)

Adler a kol. rozdělují následující teorie účelu trestání:

- A) Retributivní teorie se jinak také nazývá teorie odplaty a uvádí, že trest by měl odpovídat spáchanému činu. Pachatel si je vědom svého jednání a musí počítat s tím, že přijde odplata za jeho činy.
- B) U odstrašující teorie je hlavní snahou odstrašit potencionální pachatele od páchaní trestné činnosti a pachatelé, co už trest dostali, mají působit jako negativní příklad pro celou společnost.
- C) Nápravná neboli rehabilitační teorie se snaží poskytnout odsouzeným prostředky, formy zacházení a potřebný čas k tomu, aby mohli odčinit svoje chování a nevracet se ke kriminálnímu chování.
- D) Eliminační jinak také vylučovací teorie bere krátkou, delší nebo trvalou izolaci pachatele od společnosti jako cíl potrestání. Pachatel nemůže dále páchat trestnou činnost a ohrožovat společnost.
- E) Restituční teorie se snaží o náhradu škody obětem a u pachatelů se snaží přistupovat spíše k alternativním trestům. Jinak tuto teorii můžeme nazvat také jako kompenzační.
- F) Smíšené teorie využívají kombinaci výše zmíněných teorií. Tuto teorii používá mnoho států ve své trestní politice. (Adler a kol. In Sochůrek, 2007)

Raszková a Hoferková dělí funkce trestu na sedm typů. Prvním typem je odplatná neboli vyrovnávací funkce, která se soustředí na oběť i pachatele. Snaží se na obou stranách o vyrovnání se s trestným činem a o přijetí reality. Pachatel by měl přijmout svou vinu a narovnat své vztahy s obětí např. pomocí náhrady škody nebo omluvy. Dalším typem je regulativní funkce, která slouží k ochraně společnosti, pomocí umístění pachatelů do výkonu trestu odnětí svobody a tím separováním od normální společnosti. Proto se také jinak nazývá ochranná funkce. Jako třetí uvádějí preventivní funkci, ve které je hlavní snahou předejít dalšímu páchaní trestných činů.

Měla by působit, jako odstrašující příklad, že pokud něco spácháme, budeme patřičně potrestáni. Restorativní funkce se snaží napravit vztahy mezi pachatelem a obětí např. nějakým vypořádáním nebo domluvou mezi oběma stranami. Ve středu zájmu výchovné funkce je zejména náprava a převýchova odsouzeného. Morální funkce trestu není již v dnešní době tolik aktuální, ale funguje již od počátku zavedení trestů na principu potrestání zla a nastolení spravedlnosti ve společnosti. Jako poslední můžeme jmenovat represivní funkci, která slouží k trestání za provedené činy. Pachatel by měl pykat za to, co provedl a jít do výkonu trestu odnětí svobody. (Raszková, Hoferková, 2013)

4 Vliv uvěznění na rodinu

Uvěznění ovlivňuje nejen samotného odsouzeného, ale také celou jeho rodinu a nejbližší okolí. Uvěznění působí na sociální postavení rodiny v komunitě. Může dojít k zavržení rodiny a úplnému vyřazení z kolektivu známých. To samé může nastat u dětí ve škole. Děti jsou kvůli uvěznění rodičů často terčem posměchu a nikdo se s nimi nechce kamarádit.

Jak uvádí Raszková a Hoferková, vztahy mezi rodinou a jedincem jsou obtížné a komplikované v běžných životních situacích, natož když je jedinec ve výkonu trestu odnětí svobody. Pro každého jedince je pobyt ve VTOS náročnou životní situací a ne všichni se s ní dokáží zdárně vyrovnat. Ve vězení můžeme najít nejen otřelé kriminálníky, ale také jedince, kteří např. neplatili výživné, mařili výkon úředního rozhodnutí nebo řídili pod vlivem návykové látky. U většiny těchto případů se kriminální chování dosud nevyskytlo. Ve výkonu trestu se odsouzení vzájemně ovlivňují. Rodina je dalším činitelem, který působí na odsouzené a podporují účel výkonu trestu nebo naopak naplňování znesnadňují. Problémovou skupinou jsou prvověznění blízcí věku mladistvého. Špatně se orientují ve vězeňských podmínkách a neznají vnitřní nepsané zákony. Často si půjčují např. kávu a tabák od ostatních vězňů, i když nemají prostředky k navrácení vypůjčených věcí. Dostávají se tak do problémů a poté naléhají na rodinu, aby jim pomohla řešit situaci pronášením a posíláním nepovolených věcí do věznice. Tím negativně ovlivňují svoji rodinu. U většiny odsouzených se vztahy s rodinou v průběhu výkonu trestu spíše zhorší, než zlepší. Často u odsouzených vzniká pocit nejistoty, neví co se děje doma, a proto začínají své blízké podezírat, obviňovat a chtějí detailně slyšet, co přesně dělají. Pro rodinu může být tato situace neúnosná a připadají si jak pod výslechem. (Raszková, Hoferková, 2012)

Jedním z dopadů, které jsou významně znatelné, je finanční situace rodiny. Když jsou partneři sami dva a oba mají příjem, situace se dá ještě celkem zvládnout, ale horší je, když spolu mají i děti. Zajistit celou rodinu je v dnešní době nákladná položka v rodinném rozpočtu. Když v důsledku uvěznění přijde rodina o jeden příjem, je to dost znát. Často se jedná o matky samoživitelky, které potom svým dětem nemohou poskytnout potřebný komfort. Jak uvádí Murray, partnerky musí žít nejen celou rodinu, ale musí také hradit výdaje plynoucí z uvěznění,

jako je např. korespondence, telefonáty, balíky a jejich obsah a výdaje spojené s cestou na návštěvy. (Murray, 2005, online)

Williams, Papadopoulou a Booth provedli výzkum pod záštitou Ministerstva spravedlnosti v Anglii a Walesu, který nese název Prisoners' childhood and family backgrounds. Výzkum měl za cíl zkoumat především narušení rodinných a manželských vztahů při uvěznění, negativní vliv uvěznění na děti (zhoršené chování, stres, sociální problémy, problémy ve škole) a zda je uvězněný rodič rizikovým faktorem ve vývoji dítěte. Výzkum probíhal formou rozhovorů, celkem jich bylo provedeno 281. Hlavní zjištění výzkumu uvádějí, že otcové po propuštění trávili se svými dětmi méně času než před uvězněním, často se k nim už nevrátili. Většina dětí na propuštění svého otce reagovala celkem dobře a přijala ho zpět do svého života. Respondenti uvedli, že podpora jejich rodiny a přátel zůstala téměř stejná jako před jejich uvězněním. Rodiny často uváděly, že se obávají možných problémů, které nastanou po propuštění. Ve většině případů se tyto obavy potvrdily, zejména v souvislosti s finanční situací rodiny a zdlouhavým hledáním práce po propuštění. Výsledky také ukázaly, že partneři spolu po propuštění žili méně, než očekávali před nástupem do věznic. Děti uvedly, že absence otce v rodině u nich vyvolala smutek, úzkost, hněv a zmatek. Často vůbec nemluvily o uvěznění svého otce, protože se bály negativní reakce svého okolí. Největší útěchu našly u svých matek nebo příbuzných. Pozitivními zjištěními byla častá komunikace mezi rodinou a odsouzeným, který byl ve vězení, velká sociální podpora od rodiny a nejbližších přátel a vysoká frekvence styku během uvěznění. (Williams, Papadopoulou, Booth, 2012, online)

Vliv odsouzení rodiče na dítě

Murray a Farrington ve svém článku uvádějí, že uvěznění jednoho z rodičů je pro děti významným rizikovým faktorem pro vznik asociálního chování, různých psychických problémů, dále tyto děti mnohem častěji chodí za školu, páchají trestnou činností nebo zneužívají návykové látky. Později to může vést také k vysoké nezaměstnanosti těchto jedinců. Existuje však málo podkladů k tomu, abychom mohli skutečně potvrdit, že uvěznění rodiče způsobuje tyto problémy. Můžeme pouze říci, že tyto děti jsou ohroženy mnohem více, než děti z běžných rodin.

Je potvrzené, že děti mnohem hůř reagují na uvěznění matky než otce a na dlouhodobé uvěznění. (Murray, Farington, 2008, online)

Separace rodiče od dítěte při uvěznění je jedna z nejdůležitějších věcí, která děti negativně ovlivňuje. Separaci můžeme chápat jako: „*Oddělení či odloučení od matky nebo rodičů, která může způsobit ztrátu citového vztahu a psychickou deprivaci nebo vyvolat separační úzkost.*“ (Hartl, Hartlová, 2000, str. 531)

Děti, kteří mají rodiče ve výkonu trestu odnětí svobody, můžeme označit jako děti v riziku. Vojtová vymezuje děti v riziku jako „At – risk Youth“ a řadí sem děti, jejichž socializace je rizikově ohrožena nebo dokonce blokována. Mají dětství a dospívání ztížené celou řadou překážek a nepříjemností, které musí překonávat, jako je např. právě odsouzení jednoho z rodičů. Tato rizika působí jak na psychický, tak i na sociální vývoj dítěte. Rizikové skupiny pro dítě představuje rodina, škola a společnost. Pro naše potřeby se zaměříme pouze na rodinu jako rizikové prostředí. Rodina představuje pro dítě riziko ve 4 spektrech. Jako první je rodinná konstelace jako na např. neúplná rodina nebo naopak početná rodina, nezletilá matka, nepřítomnost otce a dlouhodobá nezaměstnanost rodičů. Za druhé můžeme zmínit narušené rodinné prostředí, kde se objevuje rodinná disharmonie, hádky a spory, sociální izolace, negativní vztah s okolím a různé nemoci psychiatrického typu. Třetí spektrum tvoří špatný rodičovský vzor z důvodu např. zneužívání návykových látek, kriminality, antisociálního chování apod. Jako poslední můžeme jmenovat výchovný styl rodičů, který není pro děti dostatečně přínosný. Objevuje se zde nedostatečná pozornost a výchova nebo naopak velmi tvrdá kázeň, dále týrání, zanedbávání, nedostatek citových projevů apod. (Vojtová, 2008)

5 Vliv rodiny na vězněného

Rodina je důležitou socializační, ale také resocializační složkou. Může mít velmi zásadní vliv při nápravě odsouzeného, ale také naopak může působit negativně jak na jedince samotného, tak i narušovat resocializační proces ve věznici.

Bělík, Raszková a Hoferková zmiňují, že: „*Rodina hraje důležitou roli v penitenciárním procesu. Problém ovšem je, že se nepodílí na procesu nápravy jen v pozitivním slova smyslu, ale i v negativním. Mezi pozitivní vliv rodiny na odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody patří např.: podpora, pocit sounáležitosti a jistoty, dává zázemí, motivuje k plnění programů zacházení.*“ (Bělík, Raszková, Hoferková In Jůzl, 2014, str. 24 – 25)

Jak uvádí Raszková a Hoferková, vztahy mezi rodinou a jedincem jsou obtížné a komplikované v běžných životních situacích natož když je jedinec ve výkonu trestu odnětí svobody. Pro každého jedince je pobyt ve VTOS náročnou životní situací a ne všichni se s ní dokáží zdárně vyrovnat. Ve vězení můžeme najít ne jen otřelé kriminálníky, ale také jedince, kteří např. neplatili výživné, mařili úřední rozhodnutí nebo řídili pod vlivem návykové látky. U většiny těchto případů se kriminální chování dosud nevyskytlo. Ve výkonu trestu se odsouzení vzájemně ovlivňují. Rodina je dalším činitelem, který působí na odsouzené a podporuje účel výkonu trestu nebo naopak naplňování znesnadňuje. (Raszková, Hoferková, 2012)

Podle Špankové má odsouzený s rodinou omezený kontakt, který určují různé předpisy a pravidla. Korespondence slouží jako jediný kontakt s vnějším světem, ale prochází kontrolou, proto se odsouzení nemohou plně projevit. Také u návštěv je kontrola dozorce, z toho důvodu nemůže odsouzený naplno sdílet své pocity, proto se postupem času rodina stává z větší části pouze zdrojem posílání balíků. (Španková, 2013)

Velkým problémem tvoří také „*otázky vztahové a s těmi spojené otázky komunikační. Odloučení od nejbližších, rodiny a partnerů, zcela zákonitě vytváří tlak strachů a obav v případě, že je nějakým způsobem zpomalen nebo něčím pozdržen oboustranný tok informací. Tento tlak je kromě jiného způsoben rozdílným vnímáním času uvnitř a vně věznice. Zatímco venku je jedinec každodenně vystaven náporu informací a podnětů, množství různých neodkladných nutností a potřeb variabilních reakcí na stále se měnící situaci, uvnitř plyne čas odlišně*“ (Matoušek, 2007, s. 16).

Dle Raszkové a Hoferkové se často setkáváme s případy, kdy odsouzení páchali trestnou činnost zejména kvůli členům rodiny např. kvůli penězům na drahé dárky, drogy apod. Odborníci s odsouzenými tyto situace rozebírají a snaží se je ponaučit. Větší problém s nápravou je, když i ostatní členové rodiny jsou nebo byli ve VTOS. Odsouzeným poté kriminální chování může přijít jako běžný jev. Dalším problémem je očekávání odsouzeného po propuštění z VTOS. Často očekává, že se vše navrátí do starých kolejí, jak tomu bylo před nástupem do vězení, když tomu je ale jinak, těžko se s tím vyrovnávají. (Raszková, Hoferková, 2012)

Působení rodiny na odsouzeného je do značné míry omezeno danými právy a povinnostmi odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Do samostatné skupiny výhod můžeme zařadit odměny, které může odsouzený dostat za dobré chování. Dle zákona č. 169/1999 Sb. § 45 odst. 2 b), má odsouzený nárok získat jako odměnu mimořádné zvýšení trvání návštěv během jednoho kalendářního měsíce až na 5 hodin. Podle odstavce 2 g) může získat povolení opustit věznici až na 24 hodin a v odstavci 2 h) je uvedeno dokonce přerušování výkonu trestu. (Zákon č. 169/1999 Sb., § 45, online) Tyto odměny často slouží jako velká motivace pro odsouzené, protože potom mají možnost trávit více času se svými blízkými. Samozřejmě mají také pozitivní vliv, při udržování vztahů s rodinou v průběhu VTOS. Jediným rizikem v těchto případech je, že rodina nebo blízcí mohou na odsouzeného působit negativně a on se z důvodu touhy zůstat se svou rodinou nevrátí zpět do VTOS.

Korespondence

Dle zákona č. 169/1999 Sb. § 17 je uvedeno, že odsouzený má právo přijímat a odesílat korespondenci na svoje náklady, a to bez omezení. Pracovníci vězeňské služby jsou oprávněni kontrolovat korespondenci vězňů. (Zákon č. 169/1999 Sb., § 17, online) Tím, že korespondence se může posílat bez množstevního omezení, slouží proto jako nejlepší způsob častého kontaktu s rodinou. Nevýhodou je, že korespondence je kontrolována pracovníky Vězeňské služby, proto si odsouzený s rodinou teoreticky nemůže sdělovat žádné intimní informace. Pro většinu vězňů to ale není překážkou. Jako další nevýhodu můžeme zmínit dobu trvání doručení sdělení mezi jednotlivými osobami a poté následnou odpověď. V dnešní informační době, to můžeme vnímat jako negativní věc, protože velká část sdělení již není po nějaké době aktuální nebo se touto cestou nemůžou řešit naléhavé situace a korespondence začíná být také celkem finančně náročná.

Návštěvy

Zákon č. 169/1999 Sb. § 19 vymezuje, že během jednoho kalendářního měsíce má odsouzený právo po dobu 3 hodin přijmout návštěvu blízkých osob. K setkávání je určena speciální návštěvní místnost. Odsouzeného mohou zpravidla navštívit 4 osoby včetně nezletilých dětí. Ředitel věznice může také povolit návštěvu osob jiných než blízkých. V případě dobrého chování může ředitel věznice povolit návštěvu mimo areál věznice. V době návštěv není povoleno předávat jakékoliv věci odsouzeným. V případě porušení pravidel, je zaměstnanec Vězeňské služby oprávněn návštěvu přerušit. Návštěvy jsou uskutečňovány zejména ve dnech pracovního volna nebo klidu v denní době. (Zákon č. 169/1999 Sb., § 19, online a Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., § 26, online) Návštěvy hrají v kontaktu odsouzených s jejich rodinami nejdůležitější roli. Dochází zde ke kontaktu tváří v tvář, což je v mezilidské komunikaci velmi důležité. Setkání také pomáhají vězňům v motivaci k dobrému chování ve věznici, protože poté mohou získat jisté výhody v době trvání návštěv. Dochází k lepšímu utužování rodinných vztahů a nenastane tak velký pocit odloučení. Návštěvy mohou působit i negativně v souvislosti s pronášením nepovolených věcí do věznice, jako jsou např. drogy, telefony apod.

Užívání telefonu

Zákon č. 169/1999 Sb. § 18 uvádí, že odsouzený má právo na použití telefonu ke kontaktu s osobou blízkou v době, kterou vymezí vnitřní řád věznice. Telefonát hradí odsouzený. Vězeňská služba by měla pořizovat záznamy hovorů a poté je kontrolovat, zda neobsahují nějaké důležité informace např. o přípravě trestného činu. Odsouzení mohou telefonovat pouze na povolené číslo a možnost hovoru žádají svého vychovatele. Všechny žádosti o hovor je nutné založit do osobního spisu odsouzeného (Zákon č. 169/1999 Sb., § 18, online a Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., § 25, online) Telefonování s blízkými osobami umožňuje vězňům sledovat dění za zdmi věznice a zůstat tak v kontaktu s realitou, což jim pomáhá úplně nepodlehnout vězeňskému prostředí. Tento typ práv vězňů je ale velmi časově náročný pro zaměstnance Vězeňské služby, z důvodu kontrolování záznamů hovoru, přítomnosti u telefonního hovoru apod.

Přijetí balíčku

Podle zákona č. 169/1999 Sb. § 24 má odsouzen právo 1x za 6 měsíců přijmout balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti 5 kg. Pracovníci Vězeňské služby kontrolují příchozí balíčky z důvodu možného výskytu nepovolených věcí. Odsouzený má také nárok na balíčky, které obsahují prádlo nebo potřebné nástroje k realizaci programu zacházení. Na tento typ balíčku se nevztahují uvedená omezení. (Zákon č. 169/1999 Sb., § 24, online) Dostávat balíčky mají privilegium pouze odsouzení, kteří udržují s rodinou pozitivní vztahy. Pro vězně je velmi podstatné mít venku někoho, kdo mu pošle potřebné věci pro pohodlnější průběh VTOS. Tuto cestu bohužel lidé dost často zneužívají k propašování nepovolených věcí do věznice, jako jsou např. mobilní telefony a jejich příslušenství, drogy apod. Jedná se o typický příklad, kdy může rodina v jednom případě působit pozitivně na odsouzeného nebo také negativně. Někdy je velmi obtížné nepovolené věci odhalit, protože jsou ukryty opravdu precizně.

Pronikání mobilních telefonů do věznice

Pronikání mobilních telefonů a jejich součástí je v dnešní době velmi rozsáhlý problém. Nejčastěji je odsouzeným doručují právě příslušníci rodiny, aby s nimi mohli být v častějším spojení. Nedochozí jim, že vězňům tímto způsobem spíše škodí, než pomáhají, protože v případě nálezu mobilního telefonu následuje postih. Často je přehazují přes zdi věznice, posílají je ukryté v balíčkách nebo se je snaží ponést do areálu věznice v době návštěv.

Jak uvádí Sochůrek, používání mobilních telefonů se nejvíce objevuje ve vazebních věznicích. Obvinění jejich používáním mohou mařit vyšetřování a vynášet tak rychle a nepozorovaně z věznice důležité informace, které by mohly značně ovlivnit průběh vyšetřování. Zájem vězňů o mobilní telefony se zvyšuje. Držitelé mobilních telefonů jsou ve věznici v jisté výhodě. Často poskytují mobilní telefon ostatním vězňům za peníze nebo jiné zboží. (Sochůrek, 2007)

6 Vlastní výzkumné šetření a jeho výsledky

V poslední kapitole budu popisovat průběh sběru výzkumných dat, specifikovat cílovou skupinu, stanovím si výzkumné cíle, problémy, otázky a kódy, na které budu hledat odpovědi. Závěrem shrnu výsledky mého vlastního empirického zkoumání a dojdou k závěru, zda byl cíl práce naplněn či nikoliv.

Cíl zkoumání

Cílem zkoumání je popsat a zmapovat, jaké jsou vztahy odsouzených se členy rodiny, jakým způsobem rodina ovlivňuje odsouzeného, jak působí odsouzení jednoho z členů na zbytek rodiny, zda je rodina ochotna přijmout zpět svého člena po propuštění z VTOS, jakou hraje roli v resocializačním procesu odsouzeného a zda odsouzení jednoho z rodičů má vliv na výskyt rizikového chování u dětí.

Popis cílové skupiny

Jako cílovou skupinu mého výzkumu jsem si zvolila osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, které docházejí na dohled na pracoviště Probační a mediační služby v Nymburce. Výzkumný vzorek tvoří dva muži a dvě ženy, dohromady tedy čtyři respondenti. Věkové rozmezí respondentů je od 33 do 49 let. Propuštěné osoby jsem si vybrala z toho důvodu, abych mohla lépe zmapovat situaci vztahů s rodinou i po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a ne jen v jeho průběhu. Respondenti mi informace poskytli dobrovolně a souhlasili s vytvořením záznamu rozhovoru, ale chtěli zůstat v anonymitě, proto níže používám označení klient č. 1 až 4.

Zvolená metoda a průběh zkoumání

Empirické šetření bylo prováděno formou rozhovorů. Vybrala jsem si konkrétně formu kódovaného rozhovoru, kde si nejprve stanovím hlavní výzkumný problém, od kterého se poté odvozují dílčí výzkumné otázky a zkoumané kódy. Vyhodnocování se provádí pomocí komparace jednotlivých rozhovorů, ze kterých poté vyvodím obecně platné závěry. Kvalitativní šetření jsem si zvolila, protože jsem chtěla nahlédnout více do hloubky problematiky vztahů rodiny a odsouzených. Jedná se o citlivé téma pro jedince, proto jsem raději volila metodu, kde dochází k osobnímu kontaktu a lepšímu porozumění pocitů a myšlenek.

Rozhovor byl nahráván na diktafon, poté jsem ho přepsala do textové podoby a nakonec proběhla analýza dat. Výzkum probíhal v dubnu 2017 a do střediska Probační a mediační služby v Nymburce jsem šla celkem 2x. Probační úředník ze střediska v Nymburce mi jako respondenty poskytl jeho stávající klienty, kteří k němu chodí na dohled.

Dotázali jsme se jich, zda jsou ochotni se mnou vést rozhovor na téma jejich vztahů s rodinou v souvislosti s výkonem trestu odnětí svobody. Mile mě překvapila ochota respondentů poskytnout mi potřebné informace. Rozhovor s každým klientem trval přibližně kolem 30 minut. I přes veškerou snahu si klienti přeci jen chtěli držet trochu svého soukromí, jelikož mluvit o svých chybách s cizími lidmi není pro každého člověka úplně jednoduché. Proto mi odpovídali jen na dané otázky a drželi se pouze požadovaných informací. I tak velmi oceňuji jejich ochotu, protože sehnat respondenty z takové cílové skupiny není pro běžného člověka úplně jednoduché. Rozhovory probíhaly v poklidu pod dozorem probačního úředníka. Přepis celých rozhovorů je uveden v přílohách bakalářské práce.

Použité zkratky:

VP = VÝZKUMNÝ PROBLÉM

VO = DÍLČÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA

ZK = ZKOUMANÝ KÓD

TO = TAZATELSKÁ OTÁZKA

Pro strukturu rozhovoru jsem si zvolila kódování. Nejprve jsem si vymezila výzkumný problém, který budu dále zkoumat jednotlivými podotázkami. Stanovila jsem si 3 dílčí výzkumné otázky, pod které spadají 3 zkoumané kódy. Každý kód obsahuje 5 tazatelských otázek, které jsem respondentům pokládala u rozhovoru. U poslední kódu je použito otázek 6. Odpovědi respondentů na jednotlivé otázky jsou uvedené v příloze a výsledky výzkumu tvoří souhrn ze všech uvedených odpovědí.

Výzkumný problém

(VP) Zmapovat vztahy s rodinou u zkoumaných respondentů, kteří byli propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody.

Dílčí výzkumné otázky

(VO1) Jak uvěznění jednoho z členů rodinu ovlivnilo?

(VO2) Jak rodina ovlivnila respondenty k nápravě jejich chování?

(VO3) Jak vnímají respondenti dopad uvěznění na jejich děti?

Zkoumané kódy a tazatelské otázky

(ZK1) Obecné souvislosti spojené s odsouzením.

(TO1) Kolik Vám je let?

(TO2) Jaký je nyní Váš rodinný stav? (svobodný, ženatý, rozvedený)

(TO3) Byl Váš stav před výkonem trestu odnětí svobody (VTOS) odlišný?

(TO4) Jakou dobu jste strávil ve vězení?

(TO5) Jaký trestný čin jste spáchal?

(ZK2) Vztah odsouzeného s rodinou.

(TO6) Jaký vztah jste měl s rodinou před uvězněním?

(TO7) Jak reagovala Vaše rodina na uvěznění?

(TO8) Byl jste v průběhu VTOS v kontaktu se svou rodinou?

(TO9) Jakým způsobem a jak často jste byli v kontaktu? (korespondence, návštěvy, balíky, telefony)

(TO10) Motivovala Vás rodina k lepšímu chování ve VTOS? (případně jakým způsobem)

(ZK3) Vliv odsouzení na vztahy rodičů s dětmi a na výskyt rizikového chování u dětí.

(TO11) Máte děti? Pokud ano, kolik?

(TO12) Objevilo se po odsouzení u dětí nějaké rizikové chování? (kouření, problémy ve škole apod.)

(TO13) Jaké máte vztahy s Vašimi dětmi?

(TO14) Projevilo se uvěznění na Vašem vztahu s dětmi? (odcizení atd.)

(TO15) Jak se k Vám zachovala rodina po propuštění?

(TO16) Projevilo se uvěznění na vzájemných vztazích s rodinou nebo se vše vrátilo zpět k normálu, jako tomu bylo před uvězněním?

Prezentace výsledků zkoumání

V závěrečné části výzkumu popisují vlastní zjištěné skutečnosti. Vzala jsem jednotlivé rozhovory a pomocí metody komparace jsem došla k obecným závěrům, které vyplývají z rozhovorů a shrnuji je pod jednotlivé výzkumné otázky a zkoumané kódy.

(VO1)

V první výzkumné otázce jsem zkoumala, jak rodinu ovlivnilo uvěznění jednoho jejího člena. Jak uvedli respondenti, prvotní zjištění o uvěznění jejich člena je zprvu šokovalo, protože se jednalo o jinak vcelku normální lidi, kteří vedli běžný život bez kriminální minulosti. Z výsledků výzkumu je jasné, že uvěznění na rodinu působilo a ovlivnilo ji ve více směrech. Všechny dopady byly spíše negativního charakteru. Rodina odsouzených se musela vyrovnávat s dočasnou ztrátou jednoho člena a odloučení pro ně bylo psychicky velmi náročné. Jak uvedli respondenti, jejich odsouzení bylo pro rodiny obtížné, ale většina se s tím dokázala vyrovnat a k odcizení u nich nedošlo, díky častému písemnému kontaktu a osobním návštěvám. Pouze u klienta č. 1 (viz. Příloha č. 1) k mírnému odcizení s jeho dětmi došlo, ale z důvodu, jelikož ho nemohly navštěvovat osobně. Zde je vidět, že osobní kontakt v lidských vztazích tvoří jednu ze základních složek. Dále z šetření vyplývá, že odsouzení mělo vliv také na finanční situaci rodin. Náhle chyběl jeden příjem, a jelikož všichni respondenti měli víc jak jedno dítě, ztráta jednoho příjmu v rodině je znatelná. V této situaci tvořili velkou podporu rodiče odsouzených, kteří pomáhali rodinám jak finančně, tak i např. s výchovou a péčí o děti. Zároveň náklady spojené s uvězněním značně zatěžovaly rodinný rozpočet. Zde můžeme jmenovat např. náklady na korespondenci, na cestu spojenou s návštěvami věznice, na balíky a jejich obsah apod. Uvěznění mělo částečně vliv i na sociální situaci rodiny, kdy reakce jejich okolí nebyla vždy kladná, a také na děti, ale to podrobně rozeberu až ve výzkumné otázce č. 3

(VO2)

Výzkumná otázka č. 2 mapovala, jak rodina ovlivnila respondenty v jejich nápravě. Výsledky mého empirického šetření dopadly pozitivně, protože u všech respondentů byl vztah s rodinou před i po uvěznění kladný. Proto můžu dobře sledovat, jak rodina působí pozitivně při nápravě odsouzených a jak důležitým podpůrným faktorem ve skutečnosti je. Všichni respondenti uváděli, že rodina po ně byla hlavní motivací, aby se ve výkonu trestu chovali dle pravidel, plnili poctivě programy zacházení a tím získali šanci na dřívější opuštění věznice a různé výhody v průběhu výkonu trestu jako např. návštěva mimo věznici bez dozoru apod. Dalšími podpůrnými prostředky v nápravě odsouzeného byly zejména návštěvy rodiny, častá korespondence a telefonáty. Celkově mohu shrnout, že právě rodina je nejdůležitějším faktorem v procesu nápravy. Ti co jsou bez rodiny, nemají žádný důvod a motivaci k nápravě svého chování a k dobrému chování ve věznici. Prakticky je jim jedno, co s nimi bude a nedbají na důsledky svého chování. Z odpovědí mých respondentů vyplývá, že se chovali dobře právě kvůli své rodině, aby mohli být co nejdříve s nimi a žít opět běžný život jako před uvězněním.

(VO3)

Ve výzkumné otázce č. 3 jsem sledovala jak, vnímají respondenti dopad uvěznění na jejich děti. Jak jsem už uvedla dříve, výsledky mého zkoumání byly ve většině pozitivního rázu. Jak můžeme vidět dle odpovědí respondentů, jejich děti se s odsouzením vyrovnaly celkem dobře. Samozřejmě přišel prvotní šok z informace o uvěznění, ale po vysvětlení a seznámení se situací to děti pochopily a smířily se s danou situací. I v průběhu výkonu trestu byla většina klientů v kontaktu se svými dětmi. Jak v osobním, tak i pomocí korespondence. Pouze u klienta č. 1 (viz. Příloha č. 1) si exmanželka nepřála, aby dcery navštěvovaly otce ve vězení, proto spolu byli v kontaktu jen přes korespondenci. Tím do značné míry jejich vztah ochabl, ale po propuštění se vztahy začaly opět utužovat. Právě u dcer klienta č. 1 se objevily i problémy ve škole a zhoršené chování, jako důsledek uvěznění otce. Na tomto případě můžu sledovat, že jejich omezený kontakt s otcem mohl vést ke zhoršení chování, protože měly méně prostoru se s uvězněním vypořádat a otec, jako výchovný faktor, v jejich životě chyběl. Když celkově shrnu všechny případy, tak je patrné, že častý styk s odsouzeným rodičem působí pozitivně i na chování u dětí.

(ZK1)

Ve zkoumaném kódu č. 1 jsem pokládala otázky zaměřené na odsouzeného. Respondenti byli ve věku 33 až 49 let. Pouze klient č. 3 byl ženatý před uvězněním i po propuštění. Klient č. 1 byl rozvedený již před nástupem do výkonu trestu. Manželka se s ním rozvedla právě kvůli jeho chování, které poté souviselo s pácháním trestné činnosti. Klientka č. 2 byla po celou dobu svobodná a největší oporou jí byla její matka, která jí poskytla azyl a starala se o její děti, když byla ve výkonu trestu odnětí svobody. Klientka č. 4 se před uvězněním s manželem rozvedla, protože měl násilnické sklony. Těsně před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody si našla přítele, který si po celou dobu ve věznicí podporoval, po propuštění se vzali a nový manžel jí pomohl začít nový život bez kriminálního chování. Respondenti strávili ve výkonu trestu od 1,5 do 4 let. Společným jmenovatelem všech uvězněných je odsouzení za majetkovou trestnou činnost.

(ZK2)

Druhý zkoumaný kód byl zaměřený vztah odsouzeného s rodinou. Polovina respondentů uvedla, že vztah s jejich rodinou byl před uvězněním bezproblémový. Žili běžný rodinný život a neměli žádné problémy. U klienta č. 1 se vyskytly problémy s jeho exmanželkou, která se s ním rozvedla kvůli jeho závislosti na automatech a nechtěla s ním být příliš v kontaktu. Svoje dcery vídat mohl, ale atmosféra v rodině nebyla ideální. Dále také klientka č. 4 vypověděla, že vztahy v její rodině nebyly před uvězněním příliš dobré. Jak jsem již zmínila výše, klientka se před uvězněním se svým manželem rozvedla, protože byl násilnické povahy, takže vztahy u nich doma nebyly přívětivé. Když shrneme reakci na uvěznění od rodinných příslušníků, respondenti se téměř shodli. Všichni byli zjištěním zprvu šokováni, ale se situací se smířili a přijali ji. Všichni respondenti byli v průběhu výkonu trestu odnětí svobody v kontaktu se svou rodinou. Jednalo se zejména o korespondenci, která probíhala přibližně každý týden nebo jednou za 14 dnů a o osobní návštěvy ve věznicí. Jen u klienta č. 1 docházelo pouze ke korespondenci, jelikož si jeho exmanželka nepřála, aby dcery docházely do věznic. Posledním bodem zkoumání byl vliv rodiny na dobré chování odsouzených. Respondenti uvedli, že rodina pro ně byla tou největší motivací, aby přečkali čas ve věznicí, plnili program zacházení a chovali se podle pravidel.

(ZK3)

Kód č. 3 zkoumal vlivy odsouzení na vztahy rodičů a jejich dětí a na možný výskyt rizikového chování u těchto dětí. Všichni respondenti měli dvě a více dětí, což bylo přínosné pro můj výzkum a následnou komparaci mezi sebou. Jak dotazovaní uvedli, rizikové chování spojené s uvězněním jednoho rodiče se u jejich dětí neprojevovalo nebo o něm rodiče alespoň nevěděli. Pouze klient č. 1 zmínil, že se u jeho dcer objevily problémy ve škole, které byly spojené s šokem z uvěznění jejich otce. Včasný zásah jejich matky a rodičů odsouzeného však přispěl k eliminaci tohoto jevu. Žádné další rizikové chování u svých dětí respondenti nezaznamenali. V případě popisu vztahů se svými dětmi respondenti odpovídali víceméně kladně. Děti byly v kontaktu s uvězněným rodičem i v průběhu jeho pobytu ve věznici, což přispělo k udržení kladných rodinných vztahů. Odcizení tedy bylo minimální. K částečnému odcizení došlo pouze u klienta č. 1, a to z důvodu, že ho dcery osobně nenavštěvovaly ve věznici. Po propuštění ho ale dcery přijaly zpět jako svého otce a nyní se opět snaží budovat kladný vztah se svými dvěma dcerami. U ostatních respondentů vztahy s dětmi téměř narušeny nebyly a naopak právě děti byly hlavní motivací pro dobré chování odsouzených.

Celkový souhrn empirického šetření

Primárním cílem mého empirického šetření bylo prozkoumat situaci, jakou mají odsouzení ve vztazích se svými rodinami. Jelikož jsem si zvolila formu kvalitativního šetření, jednalo se mi spíše o kvalitu než o množství informací. Z toho důvodu byl osobní rozhovor s respondenty nejlepší možnou volbou. V mém případě byl rodinný vztah u všech dotazovaných pozitivní. Je jasné, že je i spousta případů, kde rodina odsouzeného zavrhne a žádnou podporu mu neposkytuje, proto jsem ráda, že jsem se setkala pouze se samými kladnými příklady. Moji respondenti uvedli, že rodina byla zpočátku uvězněním šokována, ale dokázala se s tím vyrovnat a jedince nezavrhla.

Jako další dílčí cíle výzkumu mohu zmínit zejména působení rodiny při resocializaci jedince. Působení rodiny jsem zkoumala jak ve výkonu trestu odnětí svobody, ale také zejména po propuštění odsouzeného na svobodu. Potvrdilo se, že rodina hraje opravdu důležitou roli jak v době výkonu trestu, tak poté po propuštění z vězení. Jak uvedli respondenti, v průběhu výkonu trestu má rodina zásadní vliv na odsouzeného zejména při jeho vypořádávání se s náročnou životní situací, která je spojena právě s uvězněním. Jak jsem zjistila, rodina je jednou z hlavních motivací pro dobré chování odsouzených. Zároveň pomáhá odsouzeným držet kontakt s venkovním světem zejména pomocí korespondence, telefonátů a návštěv. Rodina také posílá odsouzeným nárokové balíčky, kde pomocí hmotných věcí pomáhá uvězněným k lepšímu zvládnutí výkonu trestu. Po propuštění je rodina hlavním pilířem opory. Jak ukázal výzkum, zejména v oblasti finanční podpory než si odsouzený najde práci a při poskytnutí bydlení po propuštění.

Dále jsem se zaměřila na vliv odsouzení jedince na zbytek rodiny. Výzkum dokázal, že odsouzení jednoho z členů rodiny má značný vliv na její ostatní členy. Zejména na finanční situaci rodiny, kdy je velmi znát, že rodina ztratila jeden finanční příjem, zvláště pokud jsou v rodině děti, jako v našich případech. Přibývají i finanční náklady spojené s výkonem trestu odnětí svobody, kdy rodina posílá korespondenci, musí hradit výdaje spojené s cestou na návštěvy do věznice, na nákup věcí do balíku pro odsouzeného apod. V těchto případech často finančně pomáhají rodiče obou manželů, kteří poskytují značnou oporu nejbližší rodině odsouzeného. Odsouzení má vliv na vztahy v rodině. Z mého empirického šetření vyplývá, že dotazovaní respondenti si zvládli udržet kladné vztahy se svou rodinou. V některých případech došlo pouze k částečnému odcizení, které ale by po návratu na svobodu obnoveno.

Děti přijaly rodiče zpět do svého života a jejich chyby jim odpustily, stejně tak i manželky. V případě svobodných a rozvedených respondentů hráli zásadní roli rodiče odsouzených. Z výzkumu můžeme tedy vyvodit, že odsouzení sociální vztahy v rodině nijak neovlivnilo a po propuštění se díky snaze všech jedinců vztahy v rodině vrátily do stavu, jako tomu bylo před uvězněním.

Posledním z dílčích cílů bylo zjistit, zda má uvěznění jednoho z rodičů vliv rizikové chování u jejich dětí. Z výsledků mého výzkumu vyplývá, že do značné míry uvěznění na rizikové chování u dětí má. V případě mých respondentů se neobjevily žádné vážné případy, protože se jednalo o vcelku normální a běžné rodiny, kde uvěznění jednoho z členů bylo spíše v důsledku jedné zkratkovité chyby jedince. Když ale vezmeme rodiny, kde páčání trestné činnosti je na denním pořádku, děti poté nemají kladné vzory a mnohem častěji u nich dochází k projevům rizikového chování, jako jsou problémy ve škole, drobná kriminalita, zneužívání návykových látek apod. Záleží také zejména na osobnosti dítěte, jeho schopnosti vyrovnat se náhlou nepříznivou životní situací a zejména na rodinném zázemí dítěte, které mu pomáhá se s těmito situacemi kladně vyrovnávat. V případě mých respondentů děti situaci spojenou s uvězněním jednoho z rodičů nesly celkem v pořádku. Pouze v jednom případě se u dcer objevily problémy ve škole. Výskyt rizikového chování u potomků odsouzených jsem mohla sledovat pečlivě, protože všichni zúčastnění respondenti děti měli, což bylo velmi přínosné pro můj výzkum a výsledky mohou být objektivní.

Závěr

V teoretické části mé bakalářské práce jsem charakterizovala všechny důležité pojmy týkající se rodiny, výkonu trestu odnětí svobody a následné nápravy pachatele. Historický vývoj trestání nastiňuje, jak výkon trestu probíhal v dřívějších dobách a jak se zásadně liší od doby dnešní. Teoretické část, ve které je uveden vliv odsouzení na rodinu a rodiny na odsouzeného je podložena vlastním empirickým šetřením. Cílem bakalářské práce bylo prozkoumat a zmapovat rodinné vztahy odsouzených s ostatními členy rodiny, jejich působení při procesu resocializace na jedince po jeho propuštění, dopad odsouzení na rodinu a jedním z dílčích cílů bylo zjistit, zda má odsouzení jednoho z rodičů vliv na výskyt rizikového chování u dětí. V mém výzkumném šetření jsem dospěla k výsledkům, že rodina hraje zásadní roli v životě odsouzených. V případě mých respondentů se jednalo pouze o samé pozitivní příklady, kdy rodina podporovala odsouzeného v průběhu výkonu trestu odnětí svobody a hlavně po jeho propuštění, kdy mu poskytla zázemí a jistotu. Z výsledků se ukázalo, že důležitou roli hrají také rodiče odsouzených a ne jen jejich partneři. Důležitou složku podpory tvořili právě v případech, kdy byl klient svobodný nebo rozvedený. Pomáhali i s výchovou dětí v průběhu uvěznění jejich potomka a poskytli propuštěnému azyl a finanční podporu v těžkých dobách po propuštění. Mé šetření potvrdilo, že u uvedených respondentů je rodina opravdu velmi významným motivačním činitelem pro dobré chování odsouzených a podpora rodiny ulehčuje zvládání náročné životní situace, která je spojena s uvězněním. Zejména časté návštěvy, posílání korespondence a balíků je pro odsouzené velkým přínosem.

Dospěla jsem k tomu, že odsouzení jednoho z rodičů značný vliv na výskyt rizikového chování u dětí má. Záleží hodně na osobnosti dítěte a jeho odolnosti vůči náročným životním situacím. Některé děti se s tím vyrovnají bez problému. Konkrétně v případě mých respondentů se u dětí objevily pouze problémy ve škole, jinak je uvěznění rodiče zatím nijak více nezasáhlo. V budoucnu mohou mít tyto děti větší sklony k páchání trestné činnosti, ale to se mým výzkumem nepotvrdilo, jelikož většina dětí byla ještě v poměrně nízkém věku. Cíl mojí bakalářské práce byl tedy z mého pohledu naplněn.

Moje bakalářská práce by mohla posloužit k dalšímu zkoumání v sociologii nebo v oblasti postpenitenciární péče, kde je vliv rodiny na propuštěné jedním z nejdůležitějších faktorů ke zdárné nápravě a minimalizaci recidivy.

Seznam použitých zdrojů

- BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha: Grada, 1999, 159 s. Právo pro každého. ISBN 80-7169-555-6.
- ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vlasta MAKARIUSOVÁ. *Sociální ochrana*. Vyd. 2. uprav. Praha: Policejní akademie České republiky, 1996, 156 s. ISBN 80-85981-36-X.
- ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0.
- ČERNÍKOVÁ, Vratislava a SEDLÁČEK, Vojtěch. *Základy penologie pro policisty*. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, 2002. 148 s. ISBN 80-7251-104-1.
- DUNOVSKÝ, Jiří. *Rodina a její poruchy ve vztahu k dítěti*. Praha: SEVT, 1986. 81 s.
- FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Překlad Čestmír Pelikán. Praha: Dauphin, 2000. 427 s. Studie; sv. 10. ISBN 80-86019-96-9.
- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- GLOGAR, Martin. *Novela trestního zákoníku a zákona o výkonu trestu odnětí svobody*. *Právní prostor* [online]. 2017 [cit. 2017-04-13]. ISSN 2336-4114. Dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/zmeny-v-legislative/vyslo-ve-sbirce-zakonu/novela-trestniho-zakoniku-a-zakona-o-vykonu-trestu-odneti-svobody>
- HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.
- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, 285 s. ISBN 978-80-7367-269-0.
- JŮZL, Miloslav a kol. *Sociální pedagogika v penitenciární praxi*. Brno: Institut mezioborových studií, 2014. 207 s. ISBN 978-80-88010-00-5.
- LEWICKI, Anatol, PARYZEK, Velaine, WALIGÓRA, Boguslaw. *Základy penitenciární psychologie*, Praha, Bulletin SNV ČSR č. 3/1971
- KRAUS, Blahoslav. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Vydání první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 210 stran. ISBN 978-80-7435-575-2.
- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- MAŘÁDEK, Vladimír. *Vězeňství*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2005. 203 s. ISBN 80-7368-002-5.

- MAŘÁDEK, Vladimír. *Výkladový slovník penologie*. V Ostravě: Ostravská univerzita, 2003, 142 s. ISBN 80-7042-256-4.
- MATOUŠEK, J. *Lidé vracející se na svobodu a obecní úřady obcí s rozšířenou působností – poznatky a zkušenosti*. In: Sborník z konference „Z vězení venku“. 1. vyd. Olomouc: Charita Olomouc, 2007. S. 15 – 21. ISBN 978-80-254-1056-1.
- MEZNÍK, Jiří, KALVODOVÁ, Věra a KUČTA, Josef. *Základy penologie*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 74 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; č. 132. ISBN 80-210-1248-X.
- MIŠÍKOVÁ, Jaroslava. *Základy sociologie rodiny*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2003. 55 s. ISBN 80-7042-291-2.
- MONTOUSSÉ, Marc a RENOUARD, Gilles. *Přehled sociologie*. Překlad Kateřina Dohnalová. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 335 s. ISBN 80-7178-976-3.
- MURRAY, Joseph. *The effects of imprisonment on families and children of prisoners*. In: Liebling, Alison and Maruna, Shadd, eds. *The effects of imprisonment*. p. 442 - 462. 2005. [online]. [cit. 2017-04-03]. Dostupné z: http://www.academia.edu/653783/The_effects_of_imprisonment_on_families_and_children_of_prisoners
- MURRAY, Joseph, FARRINGTON, David P. *The Effects of Parental Imprisonment on Children*. *Crime and Justice*, volume 37, n. 1. [online] 2008 [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: <http://www.journals.uchicago.edu/doi/full/10.1086/520070>.
- NEDOROST, Libor. *Vězeňství a správa vězeňství v ČR*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 184 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; č. 122. ISBN 80-210-1114-9.
- RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie I*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. 125 s. ISBN 978-80-7435-264-5.
- RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie II*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.
- RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. Vliv rodiny na jedince ve výkonu trestu odnětí svobody. In: SOCIALIA 2012. „Rodina a sociálně patologické jevy“. Sborník abstraktů s plnými texty příspěvků na CD-ROMu z mezinárodní konference konané v Hradci Králové ve dnech 4. a 5. září 2012 [CD]. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012, s. 77 – 87. ISBN 978-80-7435-232-4.
- SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie. I. díl, Úvod do teorie trestu a trestání*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 57 s. ISBN 978-80-7372-203-6.

- SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie. II. díl, Teorie a praxe zacházení s vězněnými*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 77 s. ISBN 978-80-7372-204-3.
- SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie. III. díl, Negativní jevy ve vězení*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 69 s. ISBN 978-80-7372-205-0.
- SOCHŮREK, Jan. *Úvod do penologie*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 80 s. ISBN 978-80-7372-287-6.
- ŠPANKOVÁ, Jana. *Resocializácia odsúdených*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 177 s. ISBN 978-80-7380-484-8.
- URBANOVÁ, Martina. *Systémy sociální kontroly a právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. 191 s. ISBN 80-86898-94-6.
- VOJTOVÁ, Věra. *Úvod do etopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2008. 127 s. ISBN 978-80-7315-166-9.
- WILLIAMS, Kim, PAPADOPOULOU Vea, BOOTH, Natalie. Prisoners' childhood and family backgrounds [online]. 2012, 38 s. [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/278837/prisoners-childhood-family-backgrounds.pdf
- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. [online] 1999 [cit. 2017-03-10]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169#cast1>.
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody [online] 1999 [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-345>.

Seznam dalších zdrojů

BAJCURA, Lubomír. *Evropská vězeňská pravidla: doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státům Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2006, 35 s.

BĚLÍK, Václav a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Tvorba odborné práce: vysokoškolská učebnice pro studenty sociálně pedagogických oborů*. First edition in Tribun EU. Brno: Tribun EU, 2016. 121 stran. ISBN 978-80-263-1021-1.

FISCHER, Slavomil. *Etopedie v penitenciární praxi*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006. 183 s. Acta Universitatis Purkynianae; 123. Studia paedagogica. ISBN 80-7044-772-9.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – přepis rozhovoru č. 1

Příloha č. 2 – přepis rozhovoru č. 2

Příloha č. 3 – přepis rozhovoru č. 3

Příloha č. 4 – přepis rozhovoru č. 4

Příloha č. 1

Rozhovor s klientem č. 1

1. Kolik Vám je let?

Je mi 33 let.

2. Jaký je nyní Váš rodinný stav? (svobodný, ženatý, rozvedený)

Jsem rozvedený.

3. Byl Váš stav před výkonem trestu odnětí svobody (VTOS) odlišný?

Ne, byl jsem rozvedený už předtím.

4. Jakou dobu jste strávil ve vězení?

Ve vězení jsem strávil 4 roky.

5. Jaký trestný čin jste spáchal?

Byl jsem odsouzený za trestný čin loupeže.

6. Jaký vztah jste měl s rodinou před uvězněním?

S manželkou jsme se rozvedly poté, co zjistila, že mám problémy s výherními automaty. Po rozvodu jsme se domluvili na střídavé péči našich dcer.

7. Jak reagovala Vaše rodina na uvěznění?

Moje exmanželka byla spíše naštvaná, protože se bála dopadu na naše děti. Hůř nesli odsouzení moji rodiče, pro které to byl velký šok a také moje dcery. Nicméně za to, co jsem udělal, mě nezavrhlí.

8. Byl jste v průběhu VTOS v kontaktu se svou rodinou?

Pouze se svými rodiči a dcerami, exmanželka žádný kontakt udržovat nechtěla. Moji rodiče mi často psali dopisy a jezdili i na osobní návštěvy. Se svými dcerami jsem byl v kontaktu pouze přes korespondenci, protože moje exmanželka si nepřála, aby holky jezdily do věznice.

9. Jakým způsobem a jak často jste byli v kontaktu? (korespondence, návštěvy, balíky, telefony)

Rodiče mi posílali pravidelně nárokové balíky, na návštěvy jezdili 2x měsíčně a dopisy mi posílali každý týden. Jak už jsem řekl, dcery za mnou nejezdily, ale psaly mi pravidelně 1x za 2 týdny dopis, někdy i častěji.

10. Motivovala Vás rodina k lepšímu chování ve VTOS? (případně jakým způsobem)

Mé chování ve výkonu trestu bylo bezproblémové. Snažil jsem se plnit program zacházení co nejlépe, abych mohl být dříve propuštěn a mohl se starat o své dcery a platit dluhy, které mi vznikly z trestné činnosti.

11. Máte děti? Pokud ano, kolik?

Mám dvě dcery. Jedné je 11 let a té mladší 9 let.

12. Objevilo se po odsouzení u dětí nějaké rizikové chování? (kouření, problémy ve škole apod.)

Bohužel ano. Obě se zhoršily s průměrem ve škole. Naštěstí zafungovali oba moji rodiče, kteří se společně s exmanželkou podíleli na výchově dcer.

13. Jaké máte vztahy s Vašimi dětmi?

Aktuálně jsou vztahy s oběma dcerami bezproblémové. Pravidelně za mnou jezdí na víkendy a snažím se jim vynahradit čas, kdy jsem s nimi nemohl být.

14. Projevilo se uvěznění na Vašem vztahu s dětmi? (odcizení atd.)

Po propuštění byl vztah s dcerami trochu komplikovanější, ale k úplnému odcizení nedošlo. Rychle jsme k sobě našli cestu zpět a teď se snažíme opět poznávat a vynahradit jim ztracené chvíle.

15. Jak se k Vám zachovala rodina po propuštění?

Zachovali se ke mně dobře. Rodiče mě vzali bydlet k sobě domů, kde nyní stále ještě žiju. Snažím se jim to oplatit prací kolem domu a jeho opravami, za které jsou rodiče rádi. Moje dcery mě také přijali zpět a už mě opět začínají brát jako svého tátu. Snažím se jim vynahradit ztracený čas.

16. Projevilo se uvěznění na vzájemných vztazích s rodinou nebo se vše vrátilo zpět k normálu, jako tomu bylo před uvězněním?

Snažíme se vést opět normální život, jako tomu bylo před uvězněním. Snažím se co nejvíce pracovat, abych mohl brzy splatit své dluhy. Jsem rád, že se vše vrací zase k normálu, jako tomu bylo předtím. Snažím se, aby rodiče, dcery ale i exmanželka viděli, že každá chyba se dá napravit.

Příloha č. 2

Rozhovor s klientem č. 2

1. Kolik Vám je let?

Je mi 44 let.

2. Jaký je nyní Váš rodinný stav? (svobodný, ženatý, rozvedený)

Jsem svobodná.

3. Byl Váš stav před výkonem trestu odnětí svobody (VTOS) odlišný?

Ne nebyl. Celý život jsem svobodná.

4. Jakou dobu jste strávila ve vězení?

Dva a půl roku.

5. Jaký trestný čin jste spáchala?

Byla jsem odsouzena za podvod.

6. Jaký vztah jste měla s rodinou před uvězněním?

Žila jsem společně s matkou a tehdy nezletilými dcerami. Vztah jsme měly naprosto bezproblémový. Vše bylo v pořádku.

7. Jak reagovala Vaše rodina na uvěznění?

Samozřejmě nebyli nadšeni, že jsem byla odsouzena, ale nijak mě nezavrhli. Odsouzení zkomplikovalo život hlavně mé nejstarší dceři, která v době mého uvěznění byla plnoletá a musela se postarat o svou mladší sestru.

8. Byla jste v průběhu VTOS v kontaktu se svou rodinou?

Ano, rodina mě po celou dobu výkonu trestu plně podporovala.

9. Jakým způsobem a jak často jste byli v kontaktu? (korespondence, návštěvy, balíky, telefony)

Byli jsme v kontaktu všemi vámi zmíněnými způsoby. Dopisy jsme si posílali každý týden, na návštěvy za mnou jezdili pokaždé, když na ni byl nárok a to samé s balíky. Občas jsme si i telefonovali.

10. Motivovala Vás rodina k lepšímu chování ve VTOS? (případně jakým způsobem)

Mé chování ve výkonu trestu bylo bezproblémové. Chtěla jsem být propuštěna na podmínku, proto jsem se chovala vzorně, abych se co nejdříve vrátila za svou rodinou.

11. Máte děti? Pokud ano, kolik?

Ano, mám dvě dcery.

12. Objevilo se po odsouzení u dětí nějaké rizikové chování? (kouření, problémy ve škole apod.)

Naštěstí se žádné problémové chování u dcer neobjevilo. Velký podíl na tom má zejména moje matka, se kterou dcery žily i nadále v době mého uvěznění. Už na ni byly zvyklé, protože jsme s ní bydlely už předtím, proto to pro ně nebyl takový šok.

13. Jaké máte vztahy s Vašimi dětmi?

Vztahy jsou bezproblémové. Uvězněním nijak neutrpěly.

14. Projevilo se uvěznění na Vašem vztahu s dětmi? (odcizení atd.)

Neprojevilo.

15. Jak se k Vám zachovala rodina po propuštění?

Rodina mě aktuálně podporuje při návratu do normálního života. Starší dcera mi pomáhá při hledání zaměstnání a maminka mi je oporou při výchově holek a stará se o chod naší domácnosti.

16. Projevilo se uvěznění na vzájemných vztazích s rodinou nebo se vše vrátilo zpět k normálu, jako tomu bylo před uvězněním?

Snažíme se fungovat jako před mým uvězněním. Kapitola mého pobytu ve výkonu trestu byla uzavřena a snažíme se začít znovu a lépe.

Příloha č. 3

Rozhovor s klientem č. 3

1. Kolik Vám je let?

Je mi 49 let.

2. Jaký je nyní Váš rodinný stav? (svobodný, ženatý, rozvedený)

Jsem ženatý.

3. Byl Váš stav před výkonem trestu odnětí svobody (VTOS) odlišný?

Ne, nebyl. Jsem ženatý 27 let.

4. Jakou dobu jste strávil ve vězení?

Ve výkonu trestu jsem byl 15 měsíců a 14 dní.

5. Jaký trestný čin jste spáchal?

Byl jsem odsouzen za zpronevěru.

6. Jaký vztah jste měl s rodinou před uvězněním?

Řekl bych, že bezproblémový.

7. Jak reagovala Vaše rodina na uvěznění?

Nebylo to pro ni jednoduché, ale nakonec se s tím myslím smířila.

8. Byl jste v průběhu VTOS v kontaktu se svou rodinou?

Ano, byl a pravidelně.

9. Jakým způsobem a jak často jste byli v kontaktu? (korespondence, návštěvy, balíky, telefony)

Korespondenci jsme si posílali 1-2x týdně, návštěvy probíhali 2x měsíčně. Balíčky mi posílali pravidelně podle vězeňského řádu a před propuštěním z výkonu trestu i 2x opuštění věznice na 3 a následně na 6 hodin na návštěvu.

10. Motivovala Vás rodina k lepšímu chování ve VTOS? (případně jakým způsobem)

Samořejmě. Pokud ji venku máte, je to obrovská motivace pro vzorné chování, abyste se k nim co nejdříve vrátil.

11. Máte děti? Pokud ano, kolik?

Ano, mám dvě dcery.

12. Objevilo se po odsouzení u dětí nějaké rizikové chování? (kouření, problémy ve škole apod.)

Nevím o tom, ale řekl bych, že to nesly statečně. Dodnes nekouří a obě studovaly výtečně.

13. Jaké máte vztahy s Vašimi dětmi?

Vztahy máme dobré.

14. Projevilo se uvěznění na Vašem vztahu s dětmi? (odcizení atd.)

Řekl bych, že ne. Častý kontakt možnost odcizení omezil. Dcery už byly v rozumném věku, takže to takový problém nebyl.

15. Jak se k Vám zachovala rodina po propuštění?

Rodina se zachovala výtečně. Vrátil jsem se domů a než jsem si našel novou práci tak mě podporovala.

16. Projevilo se uvěznění na vzájemných vztazích s rodinou nebo se vše vrátilo zpět k normálu, jako tomu bylo před uvězněním?

Po výkonu trestu se vše vrátilo pomalu do normálního života.

Příloha č. 4

Rozhovor s klientem č. 4

1. Kolik Vám je let?

Je mi 46 let.

2. Jaký je nyní Váš rodinný stav? (svobodný, ženatý, rozvedený)

Jsem podruhé vdaná.

3. Byl Váš stav před výkonem trestu odnětí svobody (VTOS) odlišný?

Před nástupem do VTOS jsem se rozvedla se svým prvním mužem.

4. Jakou dobu jste strávila ve vězení?

Ve výkonu trestu jsem byla dva roky.

5. Jaký trestný čin jste spáchala?

Byla jsem odsouzena za krádež a maření výkonu úředního rozhodnutí.

6. Jaký vztah jste měla s rodinou před uvězněním?

Předtím jsem žila společně s exmanželem a svými dětmi. Před uvězněním jsem se s ním rozvedla, protože manžel byl násilné povahy. Chtěla jsem tím chránit sebe i své děti. Vztahy tedy nebyly moc dobré.

7. Jak reagovala Vaše rodina na uvěznění?

Z odsouzení nebyli nadšeni. Zkomplikovalo to život hlavně mé nejstarší dceři, která se musela postarat o své mladší bratry. Velkou oporou jí byl můj současný manžel, který jí se vším pomáhal. Poznala jsem ho ještě před nástupem do výkonu trestu a po propuštění jsme se vzali.

8. Byla jste v průběhu VTOS v kontaktu se svou rodinou?

Ano, byla. Všichni se moc snažili a pomáhali mi to ve vězení přečkat.

9. Jakým způsobem a jak často jste byli v kontaktu? (korespondence, návštěvy, balíky, telefony)

Náš kontakt pobíhal všemi možnými způsoby, chtěli jsme si být co nejbližší. Na frekvenci si už nepamatuji, ale osobní kontakt jsme udržovali, jak jen to bylo možné a dopisy jsme si posílali každý týden minimálně jeden.

10. Motivovala Vás rodina k lepšímu chování ve VTOS? (případně jakým způsobem)

Ano motivovala mě velmi. Chtěla jsem se za nimi co nejdříve vrátit a dělala jsem pro to všechno. Chtěla jsem, aby viděli, že jsou pro mě důležití a že chci svoji chybu napravit.

11. Máte děti? Pokud ano, kolik?

Ano mám jich 5. Konkrétně tři starší dcery a dva mladší syny.

12. Objevilo se po odsouzení u dětí nějaké rizikové chování? (kouření, problémy ve škole apod.)

Naštěstí se problémové chování u synů neprojevilo. Starší dcery chápaly důvod, pro který jsem trestnou činnost spáchala.

13. Jaké máte vztahy s Vašimi dětmi?

Vztahy s mými dětmi jsou normální, snažím se být pro ně dobrá matka a oni mě neodsuzují.

14. Projevilo se uvěznění na Vašem vztahu s dětmi? (odcizení atd.)

Neprojevilo.

15. Jak se k Vám zachovala rodina po propuštění?

Rodina mě aktuálně podporuje při návratu do normálního života. Bydlíme společně a přijali mě zpět do svých životů.

16. Projevilo se uvěznění na vzájemných vztazích s rodinou nebo se vše vrátilo zpět k normálu, jako tomu bylo před uvězněním?

Momentálně se snažím fungovat jako dobrá matka a manželka. Už je to za námi a teď se snažíme žít lepší život, aby se to nikdy už neopakovalo.